

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**ORTAÇAĞ'DA BESNİ'NİN SİYASÎ, EKONOMİK VE
SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serap DEVECİ

ŞANLIURFA-2015

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**ORTAÇAĞ'DA BESNİ'NİN SİYASÎ, EKONOMİK VE SOSYO-
KÜLTÜREL DURUMU**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serap DEVECİ

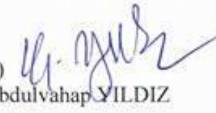
**Danışman
Doç. Dr. Abdulvahap YILDIZ**

ŞANLIURFA

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı 115224025 numaralı Serap DEVECİ'nin hazırladığı "Ortaçağ'da Besni'nin Siyasî, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 02/12/ 2014 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

02/12/ 2014

(Danışman)
Doç. Dr. Abdulvahap YILDIZ

Üye
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

Üye
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Bu tezin Tarih Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

5 4 5
...../...../201..

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür V.

Not: a) Bu tezde kullanılan ~~örün~~ ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

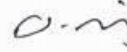
T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalına bağlı Tarih Bilim Dalı 115224025 no'lu Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum 'Ortaçağ'da Besni'nin Siyasi, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu " konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(10/06/2014)

Serap DEVECİ

İLETİŞİM ADRESİ _____
Yukarı Sarhan Mah. Atatürk Cad. No:359
Besni/ADİYAMAN

Tlf. Kod. (0533)706 42 72
e-mail : serap_deveci02@hotmail.com

ÖN SÖZ

Besni, mühim bir şehirdir. O'nu tam olarak tarif edebilmek ve tanıyabilmek için var olduğu her dönemdeki duruşunu, konumunu bilmemiz gerekir. Besni'yi bir adım daha tanıma gayesine hizmet etmek için Ortaçağ'daki Besni'yi "Ortaçağ'da Besni'nin Siyasî, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu" adlı tez çalışmasıyla ele aldık ve Ortaçağ Besni'sinin görüntüsünü mümkün olduğunca netleştirmeye çabaladık. Çalışma konusuyla alakalı kaynakların azlığı, mevcut olanların ise sunduğu bilgilerin kısıtlı olması zaman zaman bizi bir karamsarlığa doğru iteklese de azmimizden bir şey eksiltmeden tezimizi oluşturmaya gayret ettik. Eksiklerimiz mutlaka vardır ve inanıyorum ki Ortaçağ Besni'si, tez vesilesiyle attığımız adım haricinde, yapılacak olan yeni çalışmalarında katkısıyla daha da iyi noktalara taşınacaktır.

Tez çalışmamda yardımlarını eksik etmeyen Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ ve Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ hocalarıma, Danışman Hocam Doç. Dr. Abdulvahap YILDIZ'a, Arş. Gör. Dr. Efe DURMUŞ'a, fotoğraf arşivinden yararlandığım Şekip ÖNDER'e, enstitü çalışanlarına ve maddî-manevî destekleriyle yanımda olan babam Ali DEVECİ'ye, dualarını eksik etmeyen annem Zeynep DEVECİ'ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim...

Kasım, 2014

Serap DEVECİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
ŞEKİL LİSTESİ	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GİRİŞ	9
1. BÖLÜM: BESNİ'NİN COĞRAFİ YAPISI	14
1.1. Matematiksel ve Özel Konumu	14
1.1.1. İlçenin İklimi	15
1.1.2. İlçenin Bitki Örtüsü	15
1.2. İlçenin İsmi ve Anlamı	16
1.3. Yüzey Şekilleri	16
1.4. İlçe Arazisinin Jeolojik Durumu	17
2. BÖLÜM: ORTAÇAĞ'DA BESNİ'NİN SİYASÎ, EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU	20
2.1. İlçenin Siyasî Çehresi	20
2.2. İlçenin Gelir Kaynakları	25
2.2.1. Tarım	26
2.2.2. Hayvancılık	30
2.2.3. Ticaret	31
2.3. İlçenin Sosyo- Kültürel Yapısı	32

2.3.1. Dinî Yaşantı.....	32
2.3.2. Kültür Varlıkları.....	35
2.3.2.1. Siyasî/Askerî Nitelikli Kültür Varlıkları.....	35
2.3.2.1.1. Kaleler.....	35
2.3.2.2. İktisadî Nitelikli Kültür Varlıkları.....	35
2.3.2.2.1. Kervansaraylar.....	35
2.3.2.3. Dinî Nitelikli Kültür Varlıkları.....	36
2.3.2.3.1. Camiler.....	36
2.3.2.3. 2. Mescitler.....	41
2.3.2.3.3. Kiliseler.....	45
2.3.2.4. Sosyal Nitelikli Kültür Varlıkları.....	46
2.3.2.4.1. Medrese.....	46
2.3.2.4.2. Hamamlar.....	47
SONUÇ.....	49
KAYNAKÇA.....	50
EKLER	57
EK-1:BESNİ İLE İLGİLİ HARİTALAR VE BESNİ'NİN KÜLTÜR VARLIKLARININ FOTOĞRAFLARI.....	58

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

H. : Hicrî

İÖ: İsa'dan önce

İS: İsa'dan sonra

km: Kilometre

m: Metre

M. : Miladî

MÖ : Milattan önce

MS : Milattan sonra

TTK: Türk Tarih Kurumu

Vb. : Ve benzeri.

s. : sayfa

S. : Sayı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Besni Haritası

Şekil 2 1560 Yılı Malatya Sancağı İdarî Bölünüş Haritası

Şekil 3 Besni Kalesi ve Eski Besni

Şekil 4 Besni Kalesinin İnşa Edildiği Tepe

Şekil 5 Besni Kalesi Sur Kalıntıları

Şekil 6 Besni Kalesi Mancınığı

Şekil 7 Bozmekean Camii

Şekil 8 arŐı Cami

Şekil 9 Kızılcaoba Camii

Şekil 10 Kurşunlu Cami'nin Eski Hali

Şekil 11 Kurşunlu Cami'den Bir Kesit

Şekil 12 Restorasyon Sonrası Kurşunlu Cami

Şekil 13 Tahtaoba Camii

Şekil 14 Toktamış Camii

Şekil 15 Ulu Camii

Şekil 16 Ulu Camii Minaresi

Şekil 17 Bekir Bey Hamamı Kalıntısı

Şekil 18 Meydan Hamamı Kalıntısı

ÖZET

ORTAÇAĞ'DA BESNİ'NİN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU

Bu çalışmada Ortaçağ'da Besni'nin siyasi durumu, ekonomik faaliyetleri ve sosyo-kültürel yaşamı ele alınmıştır. Ortaçağ'daki Besni'yi tanıtmak bu çalışmanın amacıdır.

Bu çalışma ile Besni'nin Ortaçağ'da birçok devletin mücadele sahası içerisinde yer aldığı ve sıkça el değiştirdiği tespit edilmiştir.

Besni'nin önemli kültürel ve ekonomik kaynaklara sahip olduğu belirlenmiştir. Hıristiyanlık ve İslâmiyet gibi farklı dinlere mensup kişilerin hoşgörü içerisinde birlikte yaşadıklarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Besni, Ortaçağ, Hıristiyanlık, İslâmiyet, Ekonomi, Kültür.

ABSTRACT
POLITICAL, ECONOMICAL AND SOCIA-CULTURAL CONDITIONS OF
BESNI IN THE MIDDLE AGES

This study examines Besni in terms of political and economical conditions, and socia-cultural life in the middle ages. It aims to give information about Besni in the middle ages.

The study has indicated that Besni was in the middle of battle field of many states and frequently changed hands. It has further underlined that Besni had important cultural and economical sources. In addition, it has showed that Muslims and non-Muslims lived together in harmony.

Key Words: Besni, Middle ages, Christianity, Islam, economy, culture.

GİRİŞ

Şehirleri, tam olarak anlayabilmek için hangi dönemleri yaşadığına o dönemlerdeki durumunu bilmek bir zorunluluktur. Bu durum Besni içinde ayındır. Besni'yi tarif ederken bugünün Besni'sini merkeze alarak konuya yaklaşmak şehrin geçmişini göz ardı etmek anlamına geldiği gibi şehri eksik bırakmak anlamına da gelmektedir. Besni'yi doğru değerlendirebilmek için yaşadığı süreçlerdeki bilinmeyen ya da yeteri kadar bilinmeyen hususların belirlenip şehrin tüm yönüyle açığa kavuşması gerekmektedir. Besni'nin en doğru tanımı bu şekilde yapılabilir.

Şehrin tanıklık ettiği Ortaçağ, Besni'nin çehresini biraz daha belirginleştirmek, yaşam serüveninde bilinen yönlerine bir halka daha ekleyebilmek için ele alınması gereken zaman dilimidir. Yani, şehrin bu dönemdeki durumu Besni'yi tanıma adına önem arz etmektedir. Bu sebeple “Ortaçağ'da Besni'nin Siyasî, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu” adlı tez çalışmasıyla şehrin bilinenden ziyade bilinmeyen yanlarının ağır bastığı Ortaçağ Dönemi ele alınarak bu dönemdeki siyasî, ekonomik, sosyo-kültürel durumunu yansıtacak bilgilere ulaşılmaya gayret gösterilmiş ve bu şekilde şehrin Ortaçağ'daki konumu belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasında kitap, tez, makale, bildiri, ansiklopedi ve internet ortamının sunduğu bilgilerden istifade edilmiş; tarım mevzusu ile ilgili kişisel görüşme yapılarak, geçmiş ile bugünkü durum arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. İki adet Haritaya yer verilen bu çalışmada ayrıca bazı kültür varlıklarını somutlaştırma adına *Besni Ekspres* gazetesinin fotoğraf arşivinden de yararlanılarak çalışma görsel yönden desteklenmiştir.

Bu çalışma Besni'nin Ortaçağ'daki siyasî durumunu/çehresini, ekonomik uğraşlarını (gelir kaynaklarını) ve sosyo-kültürel yapısını konu edinmektedir. Ancak

yer yer, şehrin Ortaçağı'nı yansıtabilme ihtimali düşünülerek ele alınan zaman diliminin dışına çıkmıştır.

Tezde; devlet isimleri geçmekle birlikte Keysun, Sofraz, vb. yer adları da geçmektedir. Ayrıca bu çalışmada kervansaray, mescit, cami, hamam, kilise, medrese, kale kelimeleri de geçmektedir.

Bu çalışmada yararlanılan kaynaklardan bazıları ve bunların içerikleri şöyledir:

Z. Abidin Mutlu, *Besni'de Halkbilim Araştırmaları* adlı bir kitap yazmıştır. Bu eserde; Besni'nin tarihi ve coğrafi konumu, devlet arşivlerinde Besni, toplumsal ve sosyal diriliş, Besni'nin mutfağı, mahalli oyunlar, Besni'nin şivesi ve Türkçeyi kullanması, Besni'de zenaat, Besni'de düğün merasimleri, Besni'de cenaze törenleri, Besni'nin divaneleri, Besni'de halk arasında kullanılan beddualar ve dualar, Besni'de tasavvuf ve tarihçesi, Besni Türküleri ve maniler adlı başlıklar çerçevesinde Besni ele alınmıştır.¹

Murat Gökhan Dalyan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)* adlı yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Üç bölümden oluşan bu çalışmada; Adıyaman'daki yer isimlerinin kökeni ve anlamları, İlkçağ devrinde Adıyaman ile etrafı, İslâm fetihlerine dek Roma ile Bizans egemenliği, İslâm fetihleri; Arapların ve Bizans'ın bölgedeki egemenlik mücadelesi, Selçuklular devrinde Adıyaman ile etrafı, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kuruluşuna dek ortaya çıkan vakalar, Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurulması ve bölgenin Haçlılar tarafından alınması, Türk akınlarının karşısında Urfa Haçlı Kontluğu, Urfa Haçlı Kontluğu'nun ortadan kaldırılması ve bu kontluğun topraklarının Selçuklu-Artuklu ile Zengîler tarafından paylaşılması, I. Mesud'un vefatından sonra Selçuklu taht mücadelesi ve bunun bölgeye yansması, Eyyûbilerin egemenliğinde Adıyaman ile etrafının genel vaziyeti, Adıyaman ile çevresinin Selçuklularca Artuklulardan alınması ve Eyyûbiler ile olan münasebetler, Köseadağ Savaşı'ndan Osmanlılara dek olan devirde meydana gelen siyasî gelişmeler ele alınmıştır.²

---

¹ Z. Abidin Mutlu, *Besni'de Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul, Özilk-El Matbaası, 1999.

² M. Gökhan Dalyan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2003.

Yener Yıldırım, *Kuruluş Yeri Bakımından Besni İlçe Merkezi (Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi* ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bu çalışmada; Besni ile etrafının fiziki coğrafya özellikleri ve jeomorfolojik özellikleri, Besni'nin kuruluşuyla gelişmesinde tesirli olan etkenler, Besni şehrinin gelişimi, arazi kullanımı ile farklı fonksiyon sahaları ve Besni şehrinin gelişimiyle alakalı doğal çevre problemleri ele alınmıştır.³

Mustafa Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni* adlı kitabı vücuda getirmiştir. Bu kitapta; (Besni'nin) coğrafi yapısı, nüfusu, idari yapısı, tarihi, Besnili parlamenterler, eğitim, spor, kültür, sağlık, Besni'de ekonomi, Besni'de sosyal hayat adlı başlıklar çerçevesinde Besni ele alınmıştır.⁴

Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, *Besni Parala-Octacuscum-Bahasna Anadolu'nun Güneydoğusunda Antik Bir Kent ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Açından Genel Değerlendirmesi* adlı kitabı yazmıştır. Bu eserde şehrin kuruluşu ile halkının menşesi, şehrin isminin menşesi ile yazılış şekilleri, sınırları, yol bağlantıları, bölgenin coğrafyası ile jeolojik yapısı ele alınmış, gelir kaynaklarından bahsedilmiş, Besni ile etrafı geçmişte yaşanmış olan doğal afetler bakımından ele alınmış, Besni'nin tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, sikke basım merkezi mevzusuna açıklık getirilmiş, kültür varlıkları bakımından değerlendirilmiş, gömü ve gömüt kültürü ile inanç kültürü tarihçesi ele alınmıştır.⁵

Şekip Önder, *Azimşehir Besni* adlı kitabında Besni'nin coğrafi yapısı, Besni'nin tarihi, şehrin ismi, Azimşehir, Besni darphanesi, Eski Besni'deki kültür varlıkları (camiler, medreseler, hamamlar, kiliseler, çeşmeler, köprüler, dehlizler), Besni'nin; obaları, beldeleri, köyleri, mahalleleri, zihinsel engellileri, milletvekilleri, belediye başkanları, mesire alanları, parkları, Eski Besni'deki semt ile mahalle adları ve resmi mahalle adları, bugünkü Besni'nin cadde adları ile sokak adları, Adıyaman ilinde vazife yapan valiler, Besni'de müzik ve spor, Besni'de yer alan resmi kurumlar,

---

³Yener Yıldırım, *Kuruluş Yeri Bakımından Besni İlçe Merkezi (Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2004.

⁴ Mustafa Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, Ankara, Kardelen Ofset Matbaacılık, 2006.

⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, *Besni Parala - Octacuscum - Bahasna Anadolu'nun Güneydoğusunda Antik Bir Kent ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Açından Genel Değerlendirmesi*, İstanbul, Besni Belediyesi Yayınları, Baskı: Graphis Matbaa, 2006.

Etnoğrafya adlı Müze, Besnililer dernekleri, Besni Eğitim Vakfı ve Eğitim Bayramı, Besni ilçesinde kaybolan meslekler, Besnili olan akademisyenler, Besni’de vazife yapan kaymakamlar, Besni ağız-dili ve Besni ağız kelimeler ile karşılıkları, Besni sofrası (Besni’ye özgü yemekler), aile yapısı, akrabalık ve komşuluk münasebetleri, evlenmeler ile düğünler, doğana gitme, sünnet, cenaze merasimleri ve taziye gelenekleri, bayramlaşma, ailede sofra adabı, Besnili şehitler ve Çanakkale’de şehit düşen Besnili askerler, hayırsever işadamları, lakaplar, oyunlar, maniler, bilmeceler, türküler, Bayram Gala adlı zat, bilmeceler, beddualar, dualar ve atasözleri, Besni’nin köylerindeki tarihi eserler hakkında bilgi vermiş, çeşitli yıllara ait Adıyaman genel seçim sonuçlarından bahsetmiştir.⁶

Mehmet Taştemiş, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadî Tarihi* adlı kitabı yazmıştır. Eserde, 16. yüzyıl (1519–1563)da Behisni, Hısn-ı Mansûr, Gerger ve Kâhta’nın idarî yapıları, iktisadî yapıları ve toprak idaresi, nüfusun dağılışı ve cemiyet yapısı ile Besni’de yer alan vakıflar ve cami, zaviye ile mescidler, Hısn-ı Mansûr, Gerger ve Kâhta kazalarındaki vakıflar (camiler, mescidler, zâviyeler) ele alınmıştır.⁷

“Ortaçağ’da Besni’nin Siyasî, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu” adlı tez çalışmasının iki bölümden oluşmaktadır bu bölümler şunlardır:

Birinci bölüm, “Besni’nin Coğrafi Yapısı” adını taşımaktadır. Bu bölümün ilk başlığı “Matematiksel ve Özel Konumu” adlı bir başlık olup burada matematiksel ve özel konumun ne olduğu kısaca açıklanmış ve şehrin matematiksel ve özel konumu hakkında bilgi verilmiş; “İlçenin İklimi” adlı alt başlık açılarak da iklimine; “İlçenin Bitki Örtüsü” adlı alt başlık açılarak Besni’nin bitki örtüsüne değinilmiştir. Yine bu bölümde “İlçenin İsmi ve Anlamı” adlı bir başlık açılmıştır. Birinci bölümde yer alan bir diğer başlık “Yüzey Şekilleri”dir. Bölümdeki diğer başlık ise “İlçe Arazisinin Jeolojik Durumu” olup bu başlık altında ise “Mesozoik Dönem”, “Tersiyer” olmak üzere iki alt başlık mevcuttur. Ayrıca, “İlçe Arazisinin Jeolojik Durumu” başlığı altında Besni deprem açısından ele alınmıştır.

⁶ Şekip Önder, *Azimşehir Besni*, 1. Baskı, Besni/Adıyaman, Besni Ekspres Yayınları, 2010.

⁷ Mehmet Taştemiş, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadî Tarihi*, Ankara, TTK Yayınları, 1999.

Çalışmanın ikinci bölümü tezin ana kısmını oluşturmuş olup “Ortaçağ’da Besni’nin Siyasî, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumu” adıyla ifade edilmiştir. Bu bölümün ilk başlığı “İlçenin Siyasî Çehresi” dir. Bölümde yer alan bir diğer başlık “İlçenin Gelir Kaynakları” dır ve şehrin gelir kaynakları “tarım”, “hayvancılık”, “ticaret” adlı alt başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır. “İlçenin Sosyo-Kültürel Yapısı” yine bu bölümdeki başlıklardan olup bu başlık altında ise “Dinî Yaşantı” ve “Kültür Varlıkları” adlı alt başlıklar vardır.

1.BÖLÜM: BESNİ'NİN COĞRAFİ YAPISI

1.1. Matematiksel ve Özel Konumu

Matematiksel konum: Bir yerin, dünya üstünde yer aldığı sahanın, enlem derecesi ile boylam derecesi kullanılarak ifade edilmesidir.⁸ Besni ilçesi 37 derece 40.8 dakika kuzey enleminde ve 37 derece 52.2 dakika doğu boylamındadır.⁹ Eski Besni ise 37 derece 41 dakika 34 saniye kuzey enleminde ve 37 derece 51 dakika 40 saniye de doğu boylamında yer almaktadır.¹⁰

Özel konum, bir yeri başka yerlerden ayrı yapan kendine özgü niteliklerinin tamamıdır.¹¹ Bu noktada şehrin özel konumu hakkında şu bilgiler verilebilir:

Besni, 1330 km² yüzölçümüne sahiptir.¹² Besni'nin doğusunda Adıyaman, kuzeyinde Tut, batısında Gölbaşı, güneyinde Araban, güneybatısında Pazarcık ve güneydoğusunda ise bir nehir yani Fırat bulunmaktadır.¹³

---

⁸http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/16/16/965469/dosyalar/2014_10/15042137_corafyakon_uzetleri.pdf, sayfa. 2.

⁹ http://www.halukakcam.com/B6/TR_koordinat.htm

¹⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, *Besni Parala-Octacuscum-Bahasna Anadolu'nun Güneydoğusunda Antik Bir Kent ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Açıdan Genel Değerlendirmesi*, İstanbul, Besni Belediyesi Yayınları, Baskı: Graphis Matbaa, 2006, s. 19. Eski Besni'yle alakalı belirtilmesi gereken bir husus vardır. Mustafa Sucu'nun vermiş olduğu bilgiye göre, Besni şu anki yerine 1960-1965 senelerinde göç etmiştir. Bkz., Mustafa Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, Ankara, Kardelen Ofset Matbaacılık, 2006, s. 291.

¹¹http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/16/16/965469/dosyalar/2014_10/15042137_corafyakon_uzetleri.pdf, s. 1.

¹² Şekip Önder, *Azımşehir Besni*, 1. Baskı, Besni/Adıyaman, Besni Ekspres Yayınları, 2010, s. 9; Mustafa Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 8.

¹³Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 8; Besni Kaymakamlığı Sitesi, http://www.besni.gov.tr/default_B1.aspx?content=1026; Bkz. Ek-1: Şekil 1.

Besni 1050 m. rakıma sahiptir.¹⁴ Besni'nin bilhassa kuzey kısmı yayla niteliğine sahiptir ve güney kısmı ise umumiyetle mahsuldar ovalar ile bezelidir.¹⁵

Besni'nin özel konumuna dâhil olabilecek bir diğer unsur akarsularıdır. Keysun, Sofraz ve Akdere adlı çaylar ile Göksu ile Fırat şehrin mühim akarsularıdır.¹⁶

1.1.1. İlçenin İklimi

Besni'de Akdeniz iklimi ve Güneydoğu ile Doğu Anadolu iklimlerinin harmanı karakteristik bir iklim hâkimdir.¹⁷ Besni, yakın etrafıyla beraber gecikmiş-bozulmuş Akdeniz ikliminin niteliklerine sahiptir ve Akdeniz iklimine oranla kış bir parça daha serindir. Yazın ise hem sıcaklık değerleri yüksektir hem de buharlaşma. Bu mevsimde bağıl nem oranı ise olabildiğince azdır.¹⁸

1.1.2. İlçenin Bitki Örtüsü

Besni'de her gün bir parça daha ormanlık alanlar eksilmekte,¹⁹ ormanlarda ise umumiyetle kızılçam ağacı ile meşe ağacı, çınar yetişmektedir.²⁰

---

¹⁴ Z. Abidin Mutlu, *Besni'de Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul, Özlük-El Matbaası, 1999, s.12; Mustafa Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, Adana, Önder Matbaası, 1985, s.76; Serdar Fidancı, *Besni ve Gölbaşı (Adıyaman) Manganez Zuhurlarının Jeolojisi ve Jeokimyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2009, s. 2; Önder, s. 9.

¹⁵ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9.

¹⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 10; Besni'nin bu akarsularıyla alakalı daha geniş bilgi için Bkz., Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 10-11.

¹⁷ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 12; Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 78.

¹⁸ Yener Yıldırım, *Kuruluş Yeri Bakımından Besni İlçe Merkezi (Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2004, s. 21.

¹⁹ Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 79.

²⁰ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 15.

Fundalık sahaların en yaygın olduğu yerler; Harmanardı'nın güneydoğusunda ve Kızılhisar adlı köyün kuzeyinde, güneyde yer alan alçak platoların kuzey ve kuzeyde yer alan yüksek platolarınsa güney yanlarında yer almaktadır.²¹

1.2. İlçenin İsmi ve Anlamı

Tarihin türlü zamanlarında türlü adlar almış olan Besni ilçesinin Kommagene devrinde adı “Bahasna” ve Acem kaynaklarında şehrin adı “Behiştî” şeklinde geçmiş olup Süryani kaynaklarında adı “Bethesna” ve Arap kaynaklarındaysa ismi “Behesna” şeklinde geçmiştir. Şehir, Selçuklu Devleti zamanında ise “Behisni” ve “Behesne” isimleriyle zikredilmiştir.²² “Behesni” ile “Bisni” şehrin Osmanlılar zamanındaki isimlerindendir.²³

Behisni sözcüğü Arapça olup “güzel yer” manasına gelir.²⁴ İlçenin, Arap yapıtlarında Behesna olarak anılan ismi Süryânice Bethesna kelimesinden gelmiştir.²⁵ Hesna kelimesi de eşsiz veya cennete eş manalarına gelir.²⁶

1.3. Yüzey Şekilleri

Besni, dağlar ile kuşatılmış bir koyak içinde yer almaktadır.²⁷ Besni'nin kuzey kısmı hem engebeli hem de dağlıktır ve Pohin, Geyik ve Koz adlı dağlar ile Kızıldağ ve Kocadağ adlı dağlar Besni'nin mühim dağlarıdır.²⁸

---

²¹ Yıldırım, s. 39.

²² Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 86; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 56.

²³ Bkz., Sucu, *Adıyaman ili ve ilçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 86; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 56.

²⁴ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 56.

²⁵ Besim Darkot, “Besni”, *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, C. II, s. 570.

²⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 56.

²⁷ Ramazan Arslan, *XIX. Yüzyılda Hısnımansûr, Behisni, Gerger ve Kâhta'nın Sosyal ve İktisadî Durumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2009, s. 20.

²⁸ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9.

Besni'nin güney bölümü ekseriyetle mahsuldar ovalar ile kaplı durumdadır.²⁹ Besni'nin güneyinde bulunan ovalar; Keysun Ovası, Sahantil ile Kızilin ovalarıdır.³⁰

Yener Yıldırım'ın çalışmasında yer alan bilgiye göre Besni'de kertik (çentik) ve tabanlı vadiye örnek gösterilecek vadiler vardır.³¹ Kertik vadi, V biçiminde meydana gelen vadi çeşididir.³² Çilboğaz Deresi vadisi, Yener Yıldırım'ın belirttiği üzere kertik vadilerdendir.³³ Tabanlı vadi ise akarsuyun yapmış olduğu aşındırmanın ileri aşamalarında meydana gelen vadi biçimidir.³⁴ Tabanlı vadi niteliği taşıyan vadiler ise Akdere vadisiyle Besni Deresi vadisidir.³⁵

Göksu (118 km), Fırat (2800 km) ile Keysun (45 km), Sofraz (51km) ve Akdere (59 km) çayları şehrin sahip olduğu mühim akarsulardır.³⁶

1.4. İlçe Arazisinin Jeolojik Durumu

Besni ile etrafında türlü zamanlarda meydana gelmiş olan formasyonlar bulunmaktadır.³⁷

---

²⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9.

³⁰ Fidancı, s. 2; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9-10. Burada adı geçen ovalara Şekip Önder de eserinde yer vermiştir. Bkz., Önder, s. 9.

³¹ Bkz., Yıldırım, s. 46. (Yener Yıldırım'ın çalışmasınının 46. Sayfasında bu vadilerin adlarını görmekteyiz.)

³² <http://www.eba.gov.tr/video/izle/108552a9abb7ce68940528a0e7d130fedbdf32d09c001>

³³ Bkz., Yıldırım, s. 46.

³⁴ <http://www.cografyaci.blogspot.com/2012/05/vadiler.html>

³⁵ Yıldırım, s. 46.

³⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 10. Daha geniş bir bilgi için ise Bkz., Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 10-11.

³⁷ Yıldırım, s. 13. (Burada belirtmelidir ki Yener Yıldırım konuyu ele alırken “çalışma alanı” ifadesini kullanmıştır. Biz çalışmasınının 11. sayfasındaki “Besni Şehri ve Çevresinin Fiziki Coğrafya Özellikleri” başlığına dayanarak “şehir ile çevresi” şeklindeki kullanımı tercih ettik. Bkz., Yıldırım, s. 11)

Mesozoik Dönem³⁸

Koçali Karmaşığı: Serpantinlerle ultrabazikler bu birimin hâkim kaya çeşididir.³⁹ Sayındere Formasyonu: Kalınlığı değişken olan bir birimdir.⁴⁰ Kastel Formasyonu: Birimin yaşı Üst Kampaniyen-Maestrihtiyendir.⁴¹ Germav Formasyonu: Birim ekseriyetle denizsel menşeli klastiklerden meydana gelmiştir.⁴² Besni Formasyonu: Bu formasyonun Geç Kretase yaşta olduğu tespit edilmiştir.⁴³

Tersiyer⁴⁴

Hoya Formasyonu: Birim, dolomitik- çörtlü kireçtaşından meydana gelmiştir ve bu birimin hâkim kaya çeşidi kireçtaşıdır.⁴⁵ Gaziantep Formasyonu: Kalınlığı değişken olan bu birimin yaşı Eosendir.⁴⁶

Burada ele alınan konuyu bütünleme adına Besni'yi deprem açısından da ele almak gerekir. Adıyaman Fay Zonu, Palu ilçesiyle Besni arasında bulunmakta olup bu zonun uzunluğu 210 km, genişliği ise ortalama 3 km'dir.⁴⁷ Besni şehri; Maraş-

---

³⁸ “Mesozoik” başlığı altında ele alınan Koçali Karmaşığı ile Sayındere, Kastel, Germav, Besni Formasyonlarını zaman dilimi olarak bu başlık altında toplamada Yener Yıldırım'ın çalışmasının 13–16. sayfalarındaki sıralamadan yararlanılmıştır. Bkz., Yıldırım, s. 13-16.

³⁹ <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bolgesel-jeoloji/jeoloji-gaziantep.pdf> , s. 4.

⁴⁰ Yıldırım, s. 15.

⁴¹ http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/diyarbakir/?id=bolge_stratigrafisi

⁴² Yıldırım, s. 16.

⁴³ Ümit Şafak, Ufuk Kapucuoğlu ve Deniz Heybeli-Donat, “Besni-Kahta (Adıyaman) Civarında Yer Alan Tersiyer İstifinin Ostrakod Faunası ve Ortamsal Yorumu”, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 24, S.1–2, 2009, s.196. ([http://mmf.cu.edu.tr/tr/Dergi/\(24_1_2_2009\)/18.pdf](http://mmf.cu.edu.tr/tr/Dergi/(24_1_2_2009)/18.pdf))

⁴⁴ “Tersiyer” başlığı altında ele alınan Hoya ve Gaziantep formasyonlarını bu başlık altında toplamada Yener Yıldırım'ın çalışmasının 17. sayfasındaki sıralama dikkate alınmıştır. Bkz., Yıldırım, s. 17.

⁴⁵ <http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bolgesel-jeoloji/jeoloji-gaziantep.pdf> s. 2, 8.

⁴⁶ http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/diyarbakir/?id=bolge_stratigrafisi

⁴⁷ <http://www.atag.itu.edu.tr/dosya/ATAG7BildiriOzleriKitabi.pdf> (Murat İnceöz, Ercan Aksoy, Ercan Zengin, “Adıyaman Fay Zonu'nun Palu-Fırat Nehri Arasındaki Bölümünün Morfotektonik Özellikleri”, ATAG-7 Aktif Tektonik Araştırma Grubu Yedinci Toplantısı Bildiri Özleri Kitabı,

Gölbaşı-Malatya şehrinin arasında bulunan yerde oluşabilecek olan zelzelelerin etki alanı içerisinde yer alır.⁴⁸

Ermeni takvimine göre 26 Ağustos 605 tarihinde her yerde deprem olmuştur.⁴⁹ 29 Kasım 1115'te gerçekleşen zelzele Maraş şehrini külliye yıkmış, Adıyaman şehri ve bir hayli yer ortadan kalkmıştır.⁵⁰ Bu zelzeleden Besni'yle etrafı da önemli ölçüde etkilenmiş olmalıdır.⁵¹

Editör: Türker Yakupoğlu, Yüzüncü yıl Üniversitesi Mühendislik -Mimarlık Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, 01-03 Ekim 2003, Van, s. 10.)

⁴⁸ Yıldırım, s. 95.

⁴⁹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s. 316; Urfalı Mateos'tan aktardığımız bilgide tarihi belirtirken "Ermenî takvimi" ifadesini kullandık. Çünkü yararlandığımız bu kitabın üçüncü sayfasında yer alan 1'olu dipnotta; metinde, sadece Ermenî takvimine göre tarihlerin yazıldığı ifade edilmiştir. Bkz., Urfalı Mateos, s. 3: dipnot 1.

⁵⁰ Adı Bilinmeyen Bir Süryani, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, Editör: A. Doğan, İstanbul, Yaba Yayınları, 2005, s. 26-27.

⁵¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 49.

2.BÖLÜM: ORTAÇAĞ'DA BESNİ'NİN SİYASÎ, EKONOMİK VE SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU

2.1. İlçenin Siyasî Çehresi

Hititler ile yazılı tarihi başlamış olan havalı, İÖ XV. asırda Hurriler (MÖ 1500–1250)'in hâkimiyetine girmiş arkasından da Mitanniler (MÖ 1500–1300)'in hâkimiyeti altında bulunmuştur.⁵² İÖ XIV. asırda ise havalı Yeni Hitit Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Havalide İÖ 1000 senelerinde ise Kummuh adlı Krallık (MÖ 1000–708) kurulmuştur. İÖ 708 senesi ile İÖ 605 senesi arasında da havalıye Asurlular (MÖ 2000–612) hâkimdir. Makedonyalılar İÖ 333 senesi ile İÖ 323 senesi arasında, Selevkoslar ise İÖ 305 senesi ile İÖ 69 senesi arasında havalide hâkimiyet kurmuştur.⁵³ İÖ 69 senesi ile İS 72 senesi arasındaysa Kommagen Krallığı (MÖ 69-MS 72) havalıye hâkim olmuştur.⁵⁴

MS 395 senesinde yöre, Bizans'ın (MS 395–1453) hâkimiyetine girmiştir.⁵⁵ 670 senesinde ise Emeviler, Besni'yi almıştır.⁵⁶

Bölge, 758 senesinde Halife Ebû Cafer al-Mansûr döneminde (M. 754–775/ H. 136–158) Abbasî Devleti'nin (M. 750–1258/ H. 132–656) eline geçmiştir.⁵⁷

---

⁵² Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 39-40; Feray Demirel, *Besni Mezar Taşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008, s. 7.

⁵³ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 40.

⁵⁴ Demirel, s. 8; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*; s. 40.

⁵⁵ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 44.

⁵⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 44.; Demirel, s.8. ; Numas Aras'ın çalışmasında, 670 senesinde Besni şehrini de kapsayan geniş bir çevrenin Muâviye (M. 661- 680/ H. 41- 60)'nin ordularınca alındığı belirtilmiştir. Bkz., Numan Aras, *Ondokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazası'nın Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2006, s. 86.

⁵⁷ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45. ; Demirel, s. 9.

IX. yüzyılın başlangıcında, Emin'in (Amîn) yandaşı Rabî'a ile Muzar Arapları, birde başlarındaki Nasr b. Şabas al-'Ukaylî Keysûm'u (Keysun), buraya bağlı yerleri, Besni'yi hayli bir süre Memûn'a (Ma'mûn) yönelik direnişin, muhalefetin merkezi durumuna getirmiştir.⁵⁸ 837 senesinde Babek'le anlaşmış olan Bizanslılar tarafından, Teofilis zamanında etraftaki birtakım yerler tekrar alınmıştır.⁵⁹ Mutasım (M. 833–842/H. 218–227) ise Babek isyanını durdurduktan sonra, tekrar havalie egemen olmuştur.⁶⁰

Abbasîlerin hâkimiyetinden sonra havalie Hamdânîler (M.S.905-1004) egemen olmuştur.⁶¹ 949 senesinde Bizans'ın Doğu Domesticus'u Bardas Fokas, Besni Kalesi'ni, Keysûm (Keysun)⁶² ve Maraş ve Hadas'la beraber ele geçirmiştir. Bardas Fokas bu yerleri Sayf al-Davla'dan (Seyfûddeve)⁶³ savaşarak almıştır.⁶⁴

Anadolu Selçuklu Sultanı Süleymanşah'a tâbi emîrlerden olan Buldacı isimli emîr 1085'te Göksun'u, Elbistan'ı, Maraş'ı, Râban'ı ve Besni'yi almıştır.⁶⁵ Besni şehri, Buldacı'nın yönetiminde olan Maraş Beyliği'ne tâbi olmuştur.⁶⁶

Besni, 1097 senesinde Keysûm'la beraber Kog Vasil tarafından alınmıştır. Urfa Kontu II. Baudouin, 1116 senesinde Besni'yi Vasil Daga'dan almıştır. Besni daha

---

⁵⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Besni", *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, C. 2, s. 570. İhsan Süreyya Sırma kendi eserinde, el-Emîn'le Me'mûn'un arasının bozulma nedeninin, el-Kasım'ın el-Emîn tarafından veliahtlıktan azledilmesi olduğunu belirtmiştir. Bkz., İhsan Süreyya Sırma, *Abbasiler Dönemi*, 12. Baskı, İstanbul, Beyan Yayınları, 2013, s. 94.

⁵⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45.

⁶⁰ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45.

⁶¹ Demirel, s. 9; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45.

⁶² Ali Sevim'in, *Genel Çizgileriyle Selçuklu -Ermeni İlişkileri* adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Keysun, Maraş şehri ile havalilerinde Ermeni Prensiği kurmuş olan Philaretos'un aldığı yerler arasındadır. Bkz., Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu -Ermeni İlişkileri*, 2. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2002, s. 14.

⁶³ Seyfûddeve; sınır emiridir ve Antakya şehri ile Halep şehrinin efendisi olan Hamdani hükümdardır. Bkz., Jean-Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, Çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2008, s.76.

⁶⁴ Yinanç, s. 570.

⁶⁵ Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara, TTK Yayınları, 1990, s. 33–34. Feray Demirel ve Mustafa Sucu da çalışmalarında Buldacı Bey'in 1085 senesinde Besni'yi aldığına değinmiştir. Bkz., Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45.; Bkz., Demirel, s. 9.

⁶⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 45–46; Demirel, s. 9.

sonra da Franklar tarafından alınmış ve Keysûm'la beraber Maraş Senyörlüğünün topraklarına dâhil edilmiş, 1149 senesine dek de Maraş Senyörlüğü'ne tabi olmuştur.⁶⁷

Sultan Muhammed, 16 Şubat 1136-14 Şubat 1137'de Maraş'a ulaşmış, Keysun'a yürüyerek manastırlar ve köyleri bağbozumunun yapıldığı dönemde yıkmıştır. Sultan Muhammed, Jan Komnen'in Baudoin'le birlikte Keysun'un imdadına geliyor olduğunu öğrenmesi üzerine bir cuma geri gitmiştir.⁶⁸

1149 yılında Besni, Maraş Senyörü Renaud'un, Nur al-Din Mahmud'a yönelik gerçekleştirmiş olduğu bir savaşta ölmesiyle bağlı olduğu Maraş Senyörlüğü'nün tüm toprağıyla beraber direkt, Urfa Kontu olan II. Josselin'in yönetimine geçmiştir.⁶⁹

1151 senesinde, Sultan Mesud (1116-1155) Raban'ı, Ayıntab'ı ve Besni ile Keysun'u Haçlılardan almıştır.⁷⁰ Sultan Mes'ud b. Kılıç Arslan b. Süleyman Şah (I. Mesud) vefat edince yerine evladı İzzeddin Kılıç Arslan b. Mes'ud (II. Kılıç Arslan) tahta geçmiş ve 40 sene hükümdarlık yapmıştır.⁷¹ Halep emîri Nureddin, Kılıçaslan'ın sınırlarına saldırmış, Ayıntab ile Merzuban kalelerini, yöresinde yer alan tüm köyler ile birlikte almıştır.⁷² Nureddin'in aldığı yerlerden biri de Besni'dir.⁷³ Besni, Kılıç Arslan'la Suriye hükümdarı arasında el değiştirmiştir. Besni 1173 senesinde Suriye hükümdarının gerçekleştirmiş olduğu Anadolu seferinden

---

⁶⁷ Yinanç, s. 570.

⁶⁸ Urfalı Mateos, s. 287, 289–290. (Burada adı geçen imparatorun Jan Komnen olduğunu bu eserin 289. sayfasında yer alan 172. dipnotta belirtilmiştir. Bkz, Urfalı Mateos, s. 289, dipnot 172; Ayrıca bu tarihi hadiseye konu olan Sultan Muhammed'in Danişmendli olduğunu hem yararlandığımız bu eserin 287. sayfadaki kısa bilgiden hem de bu eserin 288. sayfasındaki Danişmendlilerin şeceresini gösteren tablodan anlıyoruz. Bkz, Urfalı Mateos, s. 287-288.)

⁶⁹ Yinanç, s. 570.

⁷⁰ Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220–1237)*, Ankara, TTK Yayınları, 2003, s. 6. Ayrıca Urfa Mateos, s. 303'te de Besni ile Keysun'un ve Raban'ın Sultan Mesud tarafından alındığı belirtilmiştir. Bkz., Urfalı Mateos, s. 303.

⁷¹ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l- Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s. 22. (Eserde belirtildiğine göre Sultan Mes'ud B. Kılıç Arslan B. Süleyman Şah I.Mesud'dur. Bkz. Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, s. 22: dipnot 66; Sultan İzzeddin Kılıç Arslan B. Mes'ud ise II. Kılıç Arslan'dır. Bkz., Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, s. 22: dipnot 67.)

⁷² Urfalı Mateos, s. 319.

⁷³ Bkz., Urfalı Mateos, s. 328.

sonra ise bu Suriye hükümdarında yani Nur al-Dîn Mahmûd'da kalmıştır. Daha sonra ise Besni Nur al-Dîn Mahmûd'un tüm memleketiyle beraber Eyyûbî Devleti'nin eline geçmiştir.⁷⁴

Hulagu'nun 1260 senesinde meydana gelen Suriye seferi sırasında Hetum, Hulagu'nun yanında yer almıştır. Kilikya Ermenî Kralı Hetum'un bu hizmetine Ödül olarak ise Hulagu tarafından O'na birtakım kaleler, kasabalar ve Besni armağan edilir. Besni halkı Türkler ise Hetum'a teslim olmayı reddetmiştir. Halkın bu tavrı karşısında Hulagu'nun buyruğuyla Moğollar, Besni Kalesi'ni kuşatmıştır. Şehre girmeleri ise ancak ikinci kuşatmadan sonra gerçekleşen Moğollar, Besni halkının Hetum'a bağlı olmamak konusunda ayak diremesine karşı duramamış ve Müslüman bir hâkim atamak zorunda kalmışlardır. Ancak Besni halkı, Besni Kalesi ile Besni'yi Ermenîlerin saldırılarına karşı Emîr Şams al-Dîn Akkuş'tan yardım dileyip başvurularının sonuçsuz kalması üzerine 1261 senesinde Hetum'a vermek zorunda kalmışlardır.⁷⁵

Bindikdar(Baybars) (1260–1277) adlı mısır padişahı Ermenistan'a asker yollamış ve Ermeniler Haceri Servend'de yapılan harpta mağlup olmuş, Ermenî Kralı Hatum'un (1226–1269) oğlu Toros öldürülmüş bu kralın bir oğlu da esir alınmıştır. Mısırlılar tarafından esir alınan evladını kurtarmak amacıyla bu Ermeni kralı, Mısır Padişahı Bindikdar'la iletişime başlamıştır.⁷⁶ Anlaşmaya göre; Hetum'un evladının salıverilmesi karşılığında Sungur al-Aşkar adlı emîri salıvermelerine ve Ermenilerin ele geçirdikleri Besni ile etrafından geri gitmesine karar verilmiştir. Sungur al-Aşkar'ın dilemesi üzerine Baybars, bir tek Besni'nin Ermenîlerde kalmasını kabul etmiştir.⁷⁷ Badr al-Dîn Bîdrâ, 1293 senesinde Malik al-Aşraf Halil bin Kalavun

---

⁷⁴ Yinanç, s. 570.

⁷⁵ Yinanç, s. 571.

⁷⁶ Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara, TTK Yayınları, 2011, s. 48–49.

⁷⁷ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 48; Mükrimin Halil Yinanç'ın verdiği bilgiye göre, tutsak Sungur al-Aşkar'ın tutsaklıktan kurtarılması, Hethum'un Müslümanlardan aldığı kaleler ve Besni'nin iadesi koşuluyla, Hethum'un oğlu Leyfon'un serbest bırakılması konusunda anlaşma yapılmıştır ve Baybars, Sungur al-Aşkar'ın dilemesiyle bir tek Besni'nin Hethum'da kalmasını kabul etmiştir. Bkz., Yinanç, s. 571.; M. Fuad Köprülü'nün verdiği bilgiye göre, 1268 senesinde Baybars'ın, Küçük Ermenistan kralıyla barış yapıp Besni'yi, bazı kaleleri almıştır. Bkz. M. Fuad Köprülü, "Baybars I", *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, C. II, s. 358.

tarafından Kilikya'ya saldırmaya/Kilikya'yı almaya⁷⁸ vazifelendirilmiş, bu durumdan korkmuş olan Ermeni kralıysa bu Memlûk hükümdarına Tell Hamdun Kalesi'ni, Maraş'ı, Besni Kalesi'ni vereceğini haber vermiş, barış dilemiştir. Kalavun, Ermeni kralının isteğini kabul etmiştir. Besni şehrinin nâibliğine de Emîr Badr al-Dîn Bektaş al-Mansûrî adlı kişi atanmıştır.⁷⁹

1368 senesinde, Dulkadiroğlu Karaca Bey'in evladı Halil Bey, Memlûkların ordusunu yenmiş ve Besni şehri ile havalisini beyliğinin topraklarına dâhil etmiştir.⁸⁰

1398-1399 senelerinde Yıldırım Beyazıt Besni ile etrafını ele geçirmiştir.⁸¹

Besni, Sultan Yıldırım Beyazıt döneminde takriben bir yıl Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmış olup Timur'un Sivas şehrini sonra ise Malatya şehrini ele geçirmesi esnasında Mısırlılarca alınmış, ismi Mukbil olan bir zabıt Halep valisince Besni'ye nâib olarak atanmıştır.⁸² Sahipkıran'a (Timur) ait ordu, Şam ile Mısır'a doğru yol alırken Şahruh adlı şehzadenin birtakım beyler ile beraber önden gitmesinin istendiği bir buyruk emredilmiş ve bunun üzerine bu şehzade önden gitmiştir. Bihişti adlı kalenin önünde bu şehzade tarafından karargâh kurulmuş ve Sahipkıran ise bir müddet sonra buraya ulaşmıştır.⁸³ Behisni Kalesi Timur tarafından, yirmi üç gün muhasara edildikten sonra -Timur tarafından- alınmıştır (1400).⁸⁴

---

⁷⁸ Belirtmeliyiz ki burada Kilikya'yı almaya ve Kilikya'ya saldırıya ifadelerini birlikte kullanarak bir konuya açıklık getirmek istedik. Mükrimin Halil Yinanç'a göre Badr al-Dîn Bîdrâ, Kalavun tarafından Kilikya'ya saldırıya yani taarruza; Mustafa Sucu'ya göre ise Kilikya'yı almaya yani zapta görevlendirilmiştir. Bkz., Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 48; Bkz., Yinanç, s. 571.

⁷⁹Yinanç, s. 571; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 48.

⁸⁰ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 49. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın verdiği bilgiye göre, babasından sonra, Memlûklara boyun eğmek koşuluyla Elbistan Valiliğine atanan Halil Bey'in işgal ettiği yerler arasında Besni (Behisni) de bulunmaktadır. Bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 6. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2011, s. 170.

⁸¹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 49.

⁸²Yinanç, s. 571.

⁸³ Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafernâme)*, Çeviri ve Notlar: D. Ahsen Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2013, s. 346.

⁸⁴ İbni Arabşah, *Acâibu'l -Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Arapçadan Çeviri ve Notlar: D. Ahsen Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2012, s. 198.

Besni, 1524'teki tahririne göre Gerger ve Kâhta Sancağına tâbidir. Besni Kazası, 1547 ve 1560'taki tahrirde ise direkt Malatya Sancağı'na tâbidir.⁸⁵ Refet Yinanç ve Mesut Elibüyük'ün çalışmasında adları geçtiği üzere Besni'nin Meydan, Orta Oba, Kızılca Oba, Buzmekan, Ermeniyan ve Aşağı Oba Mahallesi olarak isimlendirilen mahalleleri var idi (1560'ta).⁸⁶

Besni, 1847–1866 seneleri arasını kapsayan dönemde Harput eyaletinde bir sancak merkezidir. 1867'de ise bu sancağın adının Hısn-ı Mansûr yapılmasıyla Besni, Hısn-ı Mansûr sancağında kaza statüsüne düşer.⁸⁷

Besni, 1868–69 tarihli Devlet Salnâmesi'nde Diyarbekir vilâyetinin Mamûretü'l- Azîz Sancağı'na tâbi bir nahiye (nahiye-i Behisni), 1869-70 tarihli Diyarbekir salnâmesinde Hısn-ı Mansûr kazasının nahiyesi ve 1874 tarihli ile 1877 tarihli Devlet salnâmelerinde ise Diyarbekir vilâyetine bağlı Malatya sancağının kazası olarak geçmektedir.⁸⁸

Besni, 1926' senesinde Malatya şehrinden ayrılmış ve Antep şehrine bağlanmış; 1933 senesinde ise Antep ilinden ayrılıp tekrardan Malatya şehrine bağlanmıştır ve Besni, 22. 06. 1954 tarihinde çıkartılmış olan bir yasayla da Adıyaman'ın ilçesi haline gelmiştir.⁸⁹

2.2. İlçenin Gelir Kaynakları

Besni'nin Ortaçağ'daki iktisadi hayatını konu edinen müstakil bir çalışma bulunmamasıyla birlikte dolaylı olarak katkıda bulunacak dokümanlar da yok denecek kadar azdır. Bu durum ele alınan zaman dilimindeki şehrin iktisadi eğilimlerini

---

⁸⁵ Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Ankara, TTK Yayınları, 1999, s. 15, 18-19; Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 52.

⁸⁶ Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayın No: 31, Gazi Eğitim Fakültesi Yayın No: 1, 1983, s. 437; Bkz. Ek-1: Şekil 2.

⁸⁷ Hasan Çağrı Şaşmaz-Musa Şaşmaz, “Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Dönemi'nde Adıyaman'ın İdari Taksimatı”, Hamdi Doğan (Editör), *Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine*, 1. Baskı, Konya, Kömen Yayınları, 2012, s. 15.

⁸⁸ Adnan Işık, *Malatya 1830–1919*, İstanbul, Kurtiş Matbaacılık, 1998, s. 156-158, 193.

⁸⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 53-54.

belirleme noktasında ciddi bir problem teşkil etmektedir. Bu sebeple Ortaçağ'da şehirde egemen olan iktisadi hayatı aydınlatmada yer yer ele alınan zaman dilimi dışına çıkılarak çalışmaya yön vermek bir zaruret hâlini almıştır.

2.2.1. Tarım

Besni'de Ortaçağda tarımı, etkilemiş olan (şehrin coğrafi konumu değişmediğine göre bugün hâkim olan doğal şartlar Ortaçağ'da da aynı şekilde tarımı etkilemiş olmalıdır.) ve etkilemiş olma ihtimali düşünülmesi gereken faktörler vardır. Bu anlamda şehrin yüzey şekilleri ve iklimine kısaca değinmemiz icap etmektedir. Besni'nin, kuzey kısmı hem engebeli hem de dağlıktır.⁹⁰ Besni'nin güneyi ise umumiyetle verimli ovalar ile bezelidir.⁹¹ Besni'de; Akdeniz, Doğu ile Güneydoğu Anadolu iklimlerinin karması karakteristik bir iklim hâkimdir.⁹² Besni, üç iklimin niteliklerini içinde barındıran mahsullerin yetiştiği bir yerdir ve bu durum tarımcılığın hem verimlilik hem de çeşitlilik bakımından gelişimine müspet yönde tesir etmiştir.⁹³ Tarihi hadiseler açısından da konuyu ele almak mümkündür. Mesela, 7 Mart 1068–1069'da memleketin tamamında şiddetli kıtlık meydana gelmiştir. Zira karın fazlalığı sebebiyle yağmur yağmamış, pek çok meyve ağacı kurumuş, ürün ise yetişmemiştir. 25 Şubat 1099–24 Şubat 1100'de ise Mezopotamya memleketinin tamamında, Urfa'da şiddetli kıtlık meydana gelmiştir. Tarlalara tüm yıl yağmur yağmamıştır.⁹⁴ Her iki kıtlık vakasından Besni'nin etkilenmiş olması oldukça güçlü bir ihtimal olarak görünmektedir. 1157–1158'de şiddetli dolu yağışı gerçekleşmiş ve bu dolunun yağmış olduğu tüm yerlerde

---

⁹⁰ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9.

⁹¹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 9.

⁹² Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 12; Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 78.

⁹³ Taştemiş, s. 129.

⁹⁴ Urfalı Mateos, s. 110, 202. Aynı eserde kıtlığın gerçekleştiği yıllardan 7 Mart 1068–1069 tarihi s. 106'da geçmektedir. Bkz., Urfalı Mateos, s. 106. 25 Şubat 1099- 24 Şubat 1100 tarihi ise s. 198'de geçmektedir. Bkz., Urfalı Mateos, s. 198.

bulunan bağlar ise harap hale gelmiştir.⁹⁵ Ancak, Besni'nin bu olaydan etkilenip etkilenmediği hususunda net bir şey söylemek mümkün değildir.

499 senesinde Urfa'ya çekirgeler akın etmiş ancak çekirgeler her hangi bir zarara yol açmayarak sadece yumurtalarını toprağa bırakıp gitmişlerdir. Ancak 500 senesinde, gerçekleşen çekirge istilasında ise yumurtadan çıkmış olan çekirgeler henüz sürünerek geziniyorken Urfa şehrinin, tüm Arap bölgesi ile Râs-'ayn'ın tüm ürünlerini tamamen yok etmişlerdir.⁹⁶ Bu olaydan Besni tarımının da etkilenmiş olması çok güçlü bir ihtimal görünmektedir.

Osmanlıda araziler üç temel bölümden meydana gelmiş olup bunlar; vakıf, mülk, mirî topraklardır.⁹⁷

Mülk araziler; sahiplerinin istediği şekilde kullanabildikleri topraklardır.⁹⁸ Mirî arazi; yararlanma hakkı bireylere, rakabesi ise devlete ait topraklardır.⁹⁹ Vakıf arazileri ise varidatı, topluma hizmet sunan kuruluşların giderlerine ayrılan topraklardır.¹⁰⁰

Besni kazasında 1519'da, Mirlivâ haslarının hâsılı 101. 176 akça; mülk arazinin varidatı ise 16.408 akça idi. Besni kazasında 1519'da iki adet evlâdlık vakıf vardı ve 1519 senesinde toplam 4358 akça senelik hâsılı vardı.¹⁰¹

Osmanlıda ziraî üretimin gerçekleştiği alanlara çiftlik adı verilmiştir.¹⁰² Çift ve nîm çift hususuna bakıldığında ise Halil İncalcık bu iki kavramı şöyle izah

---

⁹⁵ Urfalı Mateos, s. 316. (Urfalı Mateos bu hadiseden hemen sonra yine aynı sayfada Besni'den bahsetmeye başlar dolayısıyla burada verilen bilgi Besni'yi de kapsayabilir.)

⁹⁶ Süryanî Mar -Yeşua, *Vakaayı'nâme. 494-507 Yıllarına Ait Urfa, Amid ve Güneydoğu Anadolu Vak'aları Bizans-Sasanlı Savaşları*, Çev. Muallâ Yanmaz, İstanbul, Şehir Matbaası, 1958, s. 19, 22.

⁹⁷ Taştemiş, s. 208.

⁹⁸ Tahir Erdoğan Şahin, *İslâm Tarihi, Türk-İslâm Devletleri ve Orta Çağ'da Avrupa /Orta Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Malatya, Arena Yayınları, 2002, s. 154.

⁹⁹ Halil Cin, "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukukî Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1966, s. 749. (DOI: 10.1501/Hukfak_0000001378)

¹⁰⁰ <http://osmanlida-toprak-yonetimi.nedir.org/>

¹⁰¹ Taştemiş, s. 210: Tablo LXIX. ; Taştemiş, s. 211-212, 214, 223, 279.

¹⁰² Eftal Şükrü Batmaz, "XV-XVI. Yüzyıl Sancak Kanûnnâmelerine Göre Osmanlı Devleti'nde Tahıl Üretimi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S.36, 2004, s. 37, (DOI: 10.1501/Tarar_0000000176).

etmiştir: “Çift veya çiftlü, bir çiftlik genişlikte, nîm-çift ise onun yarısı kadar bir arazi parçasına tapu ile tasarruf eden köylüdür.”¹⁰³ (37). Bennâk ise evli olan, çiftliği bulunmayan raiyettir.¹⁰⁴

Besni kazasında 1519 senesinde, bennâklardan alınan vergi 12 akça, nîm çiftten alınan vergi 25 akça ve çift’ten alınan vergi ise 50 akçadır.¹⁰⁵

Tahıllar

1519 yılında Besni kazasıyla bu kazaya tâbi nahiyelerde toplam; 1.120.496 kilogram arpa, 2.256.488 kilogram da buğday üretimi gerçekleşmiştir.¹⁰⁶

Çeltikçiliğin yoğun bir şekilde yapıldığı yerler ise Sofraz ve Keysun’dur.¹⁰⁷ Çeltik işinde çalışanların başındaki kişiler “reis” olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁸ Bölgede ise iki tane çeltik reisi vazife yapmıştır.¹⁰⁹

---

¹⁰³ Halil İnalçık’a ait Web Sitesinin Adresi: <http://www.inalcik.com/> olup bu site vesilesiyle eriştiğimiz Halil İnalçık’ın “Osmanlılar’da Raiyyet Rûsûmu” adlı makalesine şu internet adresinden ulaştık: <http://www.inalcik.com/images/pdfs/55431192OSMANLILARDARAIYYETRUSUMU.pdf> Bu pdf makalede makalenin başlığına bir dip not düşülerek bu makalenin daha önce nerede yayınlandığı (Belleten), cilt no.su (Cilt: XXIII), yılı (1959) ve başlangıç bitiş sayfası (575-610) hakkında bilgi verilmiştir. Ancak biz pdf şeklinden yararlandığımız için sunulan bilgiler daha sınırlı olduğundan burada makalenin yazarı, makalenin adı ve yararlandığımız sayfa numarası ve belirttiğimiz internet adresi dışında bir bilgi sunamıyoruz bu bilgilendirme neticesinde pdf makaleyi şöyle tanıtabiliriz: Halil İnalçık, “Osmanlılar’da Raiyyet Rûsûmu”, pdf şekline göre yararlandığımız sayfa ise 37)

¹⁰⁴Bu bilginin kaynağı Mehmet Salih Erpolat’ın, “Çapakçur Kanunnâmesi Hakkında Bir Değerlendirme” adlı çalışması olup bu çalışmaya ulaştığımız internet adresi ise http://www.medeniyet.edu.tr/2006_KHUKA_capakcur_kanunnmesi_hakkinda_bir_degerlendirme_.html’dir.

¹⁰⁵ Taştemiş, s. 133.

¹⁰⁶ Taştemiş, s.140: Tablo XXXIV. ; Taştemiş, s. 141.

¹⁰⁷ Taştemiş, s. 144.

¹⁰⁸ Yılmaz Kurt, “Sis Sancağı (Kozan- Feke) Mufassal Tahrir Defteri Tanıtımı ve Değerlendirilmesi II: Ekonomik Yapı”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 2, 1991, s. 174, (DOI: 10.1501/OTAM_0000000319).

¹⁰⁹ Taştemiş, s. 145.

Bugün Besni’de buğday ekilen arazi miktarı 124.500 dönüm, arpa ekilen arazi miktarı ise 125.860 dönümdür.¹¹⁰

Baklagiller

Besni kazasıyla bu kazaya tâbi nahiyelerde 1519 yılında mercimek üretimi toplam 56.784 kilogram, Besni kazasıyla bu kazaya tâbi nahiyelerde aynı yılda (1519) nohut üretimi ise toplam 162.240 kilogramdır.¹¹¹

Pamuk

Besni’de günümüzde yaklaşık olarak 45.000 dönüm alanda pamuk tarımı yapılmaktadır.¹¹² Besni’de 1519’da 31.632 kilogram pamuk üretilmiştir.¹¹³

Susam

1519’da Havzona köyünde, Karnıaçık adlı köyde ve Fal köyünde, Serend köyünde, Uzun köyünde, Keysun’da susam üretimi yapılmıştır.¹¹⁴

Besni’de günümüzde susam tarımı yapılan arazi miktarı yaklaşık olarak 400 dönümdür.¹¹⁵

Bağcılık

Besni’nin sahip olduğu üzüm türü 30–40 civarındadır.¹¹⁶ Bağcılığın Ortaçağdaki seyri hakkında maalesef herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Besni’nin 1519’da kök sayısı ise 578.500’dür.¹¹⁷

---

¹¹⁰ Mehmet Köseku, *Kişisel Görüşme*, 25 Eylül 2014.

¹¹¹ Taştemir, s.140: Tablo XXXIV. ; Taştemir, s. 141.

¹¹² Mehmet Köseku, *Kişisel Görüşme*, 25 Eylül 2014.

¹¹³ Taştemir, s. 142. ; Taştemir, s. 143: Tablo XXXV.

¹¹⁴ Taştemir, s. 144.

¹¹⁵ Mehmet Köseku, *Kişisel Görüşme*, 25 Eylül 2014.

¹¹⁶ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 274–275.

¹¹⁷ Taştemir, s. 145: Tablo XXXVI.

Meyve ve sebzeçilik

1519'da Besni kazasında Öşr-i bostan-meyve'den 3249 akça, öşr-i sebzevât'tan 500 akça ve eşcâr-ı ceviz ile bademden ise 487 akça vergi alınmıştır.¹¹⁸

2.2.2. Hayvancılık

Ortaçağda Besni'de hayvancılığın şehrin iktisadi hayatındaki yerini belirleyecek direkt bir bilgi bulunamamıştır. Bu sebeple ele aldığımız dönemdeki hayvancılığı yansıttığı düşünülerek ele aldığımız döneme en yakın zamandaki (1519) bilgilerden yararlanılmıştır.

Konargöçerlerin (yörükler)¹¹⁹ Besni kazasında tahmine göre nüfusu 1519'da 1168 idi. Konargöçerler genellikle hayvancılık ile meşguldürler. Konargöçer kesim daha ziyade Ergenek nahiyesi ile Subadra adlı nahiyede yaylanmış, ismi Gölbaşı olan nahiyede de kışlamışlardır. Besni kazasında bâc-ı râh denilen verginin alındığı mühim yol güzergâhları vardı. Bu yol güzergâhlarının ise daha ziyade konargöçerler tarafından kullanıldığı düşünüldüğü zaman hayvancılığın ehemmiyeti meydana çıkmaktadır. Sürgü köyü, Polad adlı köy yol vergisinin alındığı yerlerdi.¹²⁰

1519'da, Besni'de 10 köyde koyun besiciliği yapılmışken 1530 da ise 1 köyde koyun besiciliği yapılmıştır.¹²¹

---

¹¹⁸ Taştemir, s. 147.

¹¹⁹ Vahid Çabuk, Yörükleri şöyle ifade etmiştir: “Anadolu ve Rumeli’de göçebe hayatı yaşayan Türk kabilelerine verilen umûmî bir isimdir.” (430). Vahid Çabuk, “Yörükler”, *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Basılış, C. XIII, s. 430.

¹²⁰ Taştemir, s. 112, 120-121 (121. Sayfada Tablo XXX.), 148, 151.; Mehmet Taştemir eserinin 102. sayfasında Osmanlı toplum yapısında konargöçer şeklinde ifade edilen yaylak-kışlak yaşamı devam ettiren raiyyetin genellikle hayvancılık ile meşgul olduğunu belirtir. Bkz., Taştemir, s.102. Metin Akis de konargöçerlerin üretimlerinin umumiyetle hayvancılığa dayandığını belirtmiştir. Bkz. Metin Akis, “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 35, 2004, s. 27, (DOI: 10.1501/Tarar_0000000192).

¹²¹ Taştemir, s. 149: Tablo XXXVII.

Arıcılık mevzusuna bakıldığında Ortaçağ'da şehrin arıcılıkta ne durumda olduğu maalesef bilinmemektedir. 1519'da ise Besni'de 3 köyde arıcılık yapılmıştır.¹²²

2.2.3. Ticaret

Ortaçağ Besni'sinin iktisadî faaliyetlerden biri olan ticaretteki duruşu hakkında fikir sahibi olma hususunda şehrin dâhil olduğu yolları bilmek büyük önem taşır. Bu doğrultuda evvela Anadolu'nun tanınması icap eder. Anadolu, Batı'yla Doğu dünyası arasında sahip olduğu benzersiz yerine münasip olarak eski devrilerde sıkı karayolu seyrüseferine sahne oldu.¹²³ Anadolu, 13. asırdaysa kuzey-güney diyarları ve doğu-batı diyarları arasında ticaret münasebetlerinin sağlanmış olduğu ve kervan yollarının çalıştığı bir yer oldu.¹²⁴ Besni şehri ise Kommagene bölgesi olarak ifade edilen yerden geçen yol şebekesi kavşağındaki stratejik ehemmiyetini her devirde muhafaza ettiği üzere Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da muhafaza etmiş,¹²⁵ Halep şehrinde İstanbul şehrine uzanmakta olan Halep-Kayseri-Konya-İstanbul yoluyla Halep-Kayseri-Ankara-İstanbul yolunun,¹²⁶ güzergâhında Besni şehri de yer

---

¹²² Taştemir, s. 149: Tablo XXXVII.

¹²³ Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, 3. Baskı, Ankara, TTK Yayınları, 2013, s. 4.

¹²⁴ Ayşe Denkhalbant, *Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, s. 16. Adnan Eskikurt çalışmasında, XIII. asırda gerçekleşen Moğolların akınları ile Selçuklu egemenliği zayıflayınca, Anadolu Yarımadası'nın umumiyetindeki yol güzergâhları tenhalaştığını, ticaret etkinliklerinin mühim mikyasta gerilediğini belirtmiştir. Bkz., Adnan Eskikurt, "Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, 2014, s. 34.

¹²⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 40. Ayrıca Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek'in verdiği bilgiye göre, Besni şehrinin, Kommagene bölgesi olarak adlandırılan yerden geçen yol şebekesi kavşağındaki stratejik ehemmiyetini her devirde muhafaza ettiğini ve Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da ticaret yolu irtibatlarında müsait bir yerde bulunmuştur. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 141. Yine Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek'in çalışmalarında verdikleri bilgiye göre, Selçuklular zamanında Besni'yle etrafının jeostratejik ehemmiyetini muhafaza ettiği saptanmıştır. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 92.

¹²⁶ <http://www.enfal.de/starih28.htm> ; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 40, 141.

almıştır.¹²⁷ XIII. asırda Trabzon limanının ise bir güzergâh ile Kayseri'ye, Adıyaman şehrine, Diyarbakır'a ve Musul şehri ile Bağdat şehrine bağlanmış olması bölge bakımından büyük ehemmiyet taşımıştır.¹²⁸ Ayrıca Bağdat-Halep istikametini izleyen İpek Yolu, Besni'den geçmiştir.¹²⁹ Adıyaman şehri ile etrafı Osmanlılar zamanına dek karşı karşıya kalmış olduğu menfi koşullara karşın ehemmiyetini muhafaza edip, mühim ticaret yollarından biri halinde kaldı.¹³⁰ Anlaşıyor ki Turgut Zeyrek, Ali nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek'in belirttiği üzere ticaretin hem Kommagene adlı bölgenin iktisadı için hem de Besni şehrinin iktisadı için ehemmiyeti çok olmalıdır.¹³¹

Kervansaraylar, hem yazıtlarında hem de kaynaklarda ribât ve han şeklinde de zikredilmektedir.¹³² Ve ilk kez X. asrın bitimine yakın Selçuklu Hanlarınca Orta Asya'da inşa ettirilmiştir.¹³³ Besni-Kayseri arasında Selçuklular döneminde Zilli Han, Kuru Han ile Ashab-ı Kehf Hanı ve Çavlı Hanı ile Kemâleddin Hanı adlı kervansaraylar kurulmuştur.¹³⁴

2.3. İlçenin Sosyo-Kültürel Yapısı

2.3.1. Dinî Yaşantı

Ortaçağ Besni'sinin tanınması gereken bir diğer yönü de nasıl bir dinî yaşantının hâkim olduğu mevzudur. Gaziantep Müzesi, Adıyaman Müzesi'nin türlü sebeplerle yapmış olduğu systemsiz kazılarda mimariye ait olan birtakım buluntular ortaya

---

¹²⁷ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 40, 141.

¹²⁸ Abdulkadir Yuvalı, "XIII. Yüzyılda Karadeniz Ticareti", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (Uluslararası I), Samsun 1990, s. 238'den aktaran Taşt Demir, s.124.

¹²⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 44; Aras, s. 86; Demirel, s. 8.

¹³⁰ Taşt Demir, s. 124.

¹³¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 48.

¹³² Şebnem Akalın, "Kervansaray", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, s.299.

¹³³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kervansaray>

¹³⁴ <http://www.enfal.de/starih28.htm>

çıkarılmış olup M.S. V.-VI. asır tesirini barındıran bu buluntular ise M.S. VI. asırdan itibaren Besni'yle etrafında Hıristiyanlık dininin tutunduğunu göstermektedir.¹³⁵

Gayrimüslim kesme ait dinî mekânlar hakkında ulaşılan bilgiler ise şöyledir: Besni'de 3 tane kilisenin yer aldığı 1894-95 tarihli Mamuret'ül Aziz Salnâmeleri'nin desteğiyle saptanmıştır. Sayören'in güney kenarındaki bahçenin içinde bir kilisenin duvar kalıntıları saptanmış, Ören merkezinde de anıtsal bir yapı olduğunu gösteren kalıntılar vardır.¹³⁶ Karaağaç merkezine yakın olan yerde bir kilisenin yer aldığı malumdur.¹³⁷ Haraba adlı mezrada 1991 ile 1992'de mozaik kurtarma kazısı yapılmıştır. Mozaikli saha bu mezrada Ahmet Çetintaş'a ait avluda yer almaktadır. Bu mozaığın, kilise olması olası olan bir yapının zeminine döşenmiş olduğu zannedilmektedir.¹³⁸ Ayrıca Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) adlı eserde yer alan bilgiye göre (s. 227, 253) Keysun yakınında Garmir-Vank adlı manastır vardır ve bu eserin 289. sayfasında düşmanın yaktığı yerler arasında kilisenin de geçmesi burada kilisenin de olduğunu göstermektedir.¹³⁹

---

¹³⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 204. (Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, çalışmamızda yer verdiğimiz 204. sayfadaki bu bilgileri içeren paragrafın sonuna 476 nolu dipnotu düşmüştür ve bu notta Yener 1994a, 377-379 (Yani EminYener, “ Haraba Mozaik Kurtarma Kazısı 1991-92”, 4. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 1993, Ankara) bilgisi verilmiştir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 228: not 476.)

¹³⁶ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 105, 108.

¹³⁷ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 107. (Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek eserlerinin notlar kısmında, Karaağaç kilisesiyle alakalı bilgileri Bekir Yalçın adlı şahıstan elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s.220: not 294.)

¹³⁸ Emin Yener, “Haraba Mozaik Kurtarma Kazısı 1991-92”, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993 Marmaris)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1994, s. 377-378. (Künyesini verdiğimiz bu dökümana ulaşılabilinecek İnternet adresi ise :

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/muze_kurtarma/04.muze.kurtarma.pdf).

¹³⁹ Bkz., Urfalı Mateos, s. 227, 253, 289. Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek'in çeşitli kaynaklara dayanarak verdiği bilgiye göre ise Keysun merkezinde Kırk Şehitler ile Iohannes adlı iki adet kilise ve Keysun yakınlarındaysa Garmir Vank adlı bir manastırın olduğu vesikalanmıştır. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 107.

Hız. Ömer 639'da Ebû Ubeyde b. Cerrâh adlı Suriye valisine mektup yazıp el-Cezîre'nin alınmasına başlanılmasını buyurmuş, İyâz b. Ganm bu Suriye valisi tarafından 5 bin kişiden ya da 6 bin kişiden meydana gelen bir kuvvetin başında bu el-Cezîre adlı bölgeye yollanmıştır.¹⁴⁰ İyâd b. Ğanm tarafından el-Cezîre ile kentleri barışla; toprakları da harp ile alınmıştı.¹⁴¹ İşte İslâmiyet'in Besni'ye ilk kez girmesi Hız. Ömer zamanına tesadüf etmiş olup sistemli olarak yayılması da Emeviler devri ile Abbasiler devrine tekabül etmiştir.¹⁴²

Nuri Bey, Hacı Arslan, Zadekeş ve Besni Kalesi camileri ile Fal Köyü Camisi,¹⁴³ Ulu, Kurşunlu, Toktamış, Çarşı, Bozmekean, Kızılcaoba, Tahtaoba ve Kavaklı camileri;¹⁴⁴ Sofraz'daki camiler (Öksüz Minare, Ulu adlı cami ile Hasan Paşa adlı cami);¹⁴⁵ Ali Şeker, Ağa Fakih, Arslan, Hacı Ali, Evliyaoğlu, Hasan Bey Bin Emir, Fukara, Hızır İlyas, Fadlullah, Hasan Bey (A), Kartuk, Eyücek, Hasan Bey (B), Kâhta, Veled-i Mısırî, Savcı, Ali Bey ve Taş mescitleri,¹⁴⁶ İslâmiyet'in geldiği noktayı ifade etme adına önemlidir.

13. asrın Anadolu'sunda göçer ile yarı göçer muhitlerde de güçlü mümessiller bulmuş olan tasavvuf,¹⁴⁷ açısından Besni değerlendirilecek olunursa tasavvufun Ortaçağ Besni'sinde taraftar bulup bulamama durumu hususunda net bir şey söylemek şuan için mümkün görünmemektedir.

---

¹⁴⁰ Ramazan Şeşen, "Cezîre," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt VII, s. 509.

¹⁴¹ el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân (Ülkenin Fetihleri)*, Çev. Mustafa Fayda, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 251.

¹⁴² Aras, s. 86.

¹⁴³ Taştemir, s. 234-235; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 112-113.

¹⁴⁴ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 115, 117-120, 126, 128,130; Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 90.

¹⁴⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113. Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 91.

¹⁴⁶ Taştemir, s. 236-238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131-135.

¹⁴⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 79.

2.3.2. Kültür Varlıkları

2.3.2.1. Siyasî/Askerî Nitelikli Kültür Varlıkları

2.3.2.1.1. Kaleler

Besni Kalesi¹⁴⁸

Yapının ne zaman inşa edildiği doğru dürüst bilinmemektedir.¹⁴⁹ Kale; Baypars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi adlı eserde, Behisna Kalesi,¹⁵⁰ Zafernâme adlı eserde Behisni Kalesi,¹⁵¹ Emîr Timur (Zafernâme) adlı eserde ise Bihişti Kalesi¹⁵² olarak geçmektedir.

Nizamüddin Şâmî'nin kale hakkında vermiş olduğu bilgilerden bir kısmı şöyle dir: “.... yüksek bir dağ üzerinde bina edilmiş ve etrafında burç ve barular yapılmış, bir dervaze ve hisar ile tahkim olunmuştu.”¹⁵³ (266).

Keysun Kalesi

Keysun Kalesi, yüksekliği takriben 20 metre olan bir höyüğün üstünde yer almıştır ve Keysun Kalesi'nin ismi Beysun ile Geysun sözcüklerinin değişimi neticesinde meydana gelmiştir.¹⁵⁴

2.3.2.2. İktisadî Nitelikli Kültür Varlıkları

2.3.2.2.1. Kervansaraylar

M. Gökhan Dalyan'ın çalışmasında yer alan bilgiye göre; Selçuklular zamanında, Besni-Kayseri arasında sekiz kervansaray inşa edilmiştir.¹⁵⁵ Selçuklular

---

¹⁴⁸ Besni Kalesi'nin inşa edildiği tepe ve Besni Kalesi için Bkz., Ek-1: Şekil 3 ve Şekil 4; sur kalıntısı ve mancınığı için Bkz., Ek-1: Şekil 5 ve Şekil 6.

¹⁴⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı*; Besni, s. 301.

¹⁵⁰ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara, TTK Yayınları, 2000, s. 9.

¹⁵¹ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, Ankara, TTK Yayınları, 1987, s. 266

¹⁵² Şerefüddin Ali Yezdî, s. 346.

¹⁵³ Nizamüddin Şâmî, s. 266.

¹⁵⁴ Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 93.

devrinde, Besni ile Kayseri arasında Zilli Han, Kuru Han, Çavlı Hanı ve Kemâleddin ile Ashab-ı Kehf Hanı kurulmuştur.¹⁵⁶

2.3.2.3. Dinî Nitelikli Kültür Varlıkları

2.3.2.3.1. Camiler

Besni'nin sahip olduğu kültür varlıklarından biri de camilerdir. Burada ele alınacak olan camiler aşağıda izah edilmiştir.

Besni Kalesi Camisi

Bu yapının yıllık varidatı; 1530 senesinde 844 akça, 1547 senesinde 100 akça, 1560'ta da 200 akça idi.¹⁵⁷

Bozmekan Camii

Cami, Bozmekan adlı mahallede idi.¹⁵⁸ Kızılca Oba adlı mahallede yer alan üç dükkân, Keysun'a tâbi Venk adlı mezranın ¼ malikâne hissesi, Besni'de yer alan 2 derici ve 1 kuyumcu dükkânları vakfın akarlarından.¹⁵⁹

Zadekeş Cami

Caminin Besni merkezinde nerede yer aldığı bilinmiyor.¹⁶⁰

Vakfın akarlarının bir kısmı şunlardır: Keysun'a tâbi bir köy olan Gendüme'de yer alan iki çiftlik arazi, Orta Oba adlı mahallede yer alan bir ma'sara, Akviran adlı

---

¹⁵⁵ M. Gökhan Dalyan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2003, s. 87.

¹⁵⁶ <http://www.enfal.de/starih28.htm>

¹⁵⁷ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 221: not 313; Taştemir, s. 235.

¹⁵⁸ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 115; Önder, s. 22; Bkz. Ek-1: Şekil 7.

¹⁵⁹ Taştemir, s. 235; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 116-117.

¹⁶⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113.

mezra ile Venk adlı mezranın malikâne hisseleri, Besni şehrinin çarşısında yer alan 12 dükkândır.¹⁶¹

Çarşı Cami¹⁶²

Cami, düz damlı idi.¹⁶³ Dikdörtgen bir plana sahip olan bu yapıya ait minare ise girişin üstüne yapılmıştır.¹⁶⁴ Minaresi tek şerefeli olan bu camide pencere ise sadece, caminin doğu duvarında mevcuttur.¹⁶⁵

Fal Köyü Cami

Bu eserin hem yapım tarihi hem de inşa ettiren hakkında bilgi bulunmamaktadır.¹⁶⁶

Keysun'a tâbi bir mezra olan Tetenik'in tamamı, Keysun'a tâbi bir köy olan Tel-Habil'in malikânesinin tümü, Fal köyünde bulunan 2 kıt'a yer (zemîn) vakfın akarlarındanıdır.¹⁶⁷

Hacı Arslan Cami

Caminin Besni merkezinde nerede yer aldığı meçhuldür.¹⁶⁸

Yıllık varidatı ise 1530 senesinde 730 akça, 1547 senesinde 500 akça, 1560'ta da 250 akça idi.¹⁶⁹

---

¹⁶¹ Taştemir, 234; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113.

¹⁶² Bkz. Ek-1: Şekil 8.

¹⁶³ Önder, s. 21; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 117.

¹⁶⁴ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 117-118.

¹⁶⁵ Önder, s. 21.

¹⁶⁶ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113.

¹⁶⁷ Taştemir, s. 235-236; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113.

¹⁶⁸ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 112.

¹⁶⁹ Taştemir, s. 235; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 221: not 311.

Kızılcaoba Camii¹⁷⁰

Hasan Bey'e ait mezar bu yapının avlusunda bulunduğundan cami, Hasan Bey Camisi olarak da adlandırılmıştır.¹⁷¹ Yapının hem inşa tarihi hem de mimarıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.¹⁷²

Kavaklı Cami

İdris adlı mahallenin Toktamış olarak ifade edilen mevkinde bulunmuş olan caminin inşa tarihi, bu eseri yaptıranın ismi ile alakalı herhangi bir vesika bulunmamaktadır. Cami, dikdörtgen bir plana sahiptir ve bu yapının kalıntılarını bugün görmek imkânsızdır.¹⁷³

Kurşunlu Cami

Bu Cami,¹⁷⁴ Külhanönü adındaki semtte yer aldığından Külhanönü Camisi olarak da adlandırılmaktadır.¹⁷⁵ Yapının inşa tarihi, bu yapıyı yaptıranın ismi ile alakalı herhangi bir vesika bulunmamaktadır.¹⁷⁶ Bu eser, kare bir plana sahiptir.¹⁷⁷

Söylentiye bakılırsa bu yapı ilkin kubbelidir ve Osmanlı Padişahı Yavuz, Mısır Seferi'ne gider iken bu sultanın ordusu Besni dolaylarında bir mekânda veya

---

¹⁷⁰ Bkz., Ek-1: Şekil 9.

¹⁷¹ Önder, s. 22.

¹⁷² Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 119.

¹⁷³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 118-119 (İfade etmemiz gerekir ki Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek eserlerinin notlar kısmında, bu yapının restitüsyonunun, Bekir Yalçın adlı kişinin beyanları ile caminin var olan fotoğraflarının desteğiyle yapıldığını belirtmişlerdir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 222: not 332).

¹⁷⁴ Bkz., Ek-1: Şekil 10 ve Şekil 11.

¹⁷⁵ Önder, s. 20.

¹⁷⁶ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 120.

¹⁷⁷ Mehmet Akar, *İnsanlığın Kültür Mirası Adıyaman*, 2. Baskı, İstanbul, Pêri Yayınları, 2005, s. 68; <http://www.elitegitim.com/adiyamandaki-tarihi-camiler.html> .Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek ise bu caminin dikdörtgen, sahnının ise kare planlı olduğunu belirtmişlerdir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek , s. 120.

Antep'te konaklar. İşte o sırada ordunun kurşuna gereksinimi olur. Kumandanlardan biri gelerek bu vaziyeti sultana sunar. Yavuz Sultan Selim ise bir an evvel kurşun bulunmasını buyurur. Sultanın katında olanlardan biri, Besni'de yer alan bir caminin kubbesinin kurşundan yapıldığını der. Sultan, hemen bu caminin kubbesinin sökülerek kurşunun getirilmesini buyurur. Söz konusu bu kubbeyi sökerek alırlar. Yapıyı ise düz dama dönüştürürler.¹⁷⁸

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2005-2006 senelerinde bu caminin hem onarımı hem de restorasyonu gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁹

Nuri Bey Cami

Memlûklar devrine tarihlenmiş olan bu caminin, şehir (Besni) merkezinde nerede yer aldığı meçhuldür.¹⁸⁰

Sofraz'daki Camiler

Öksüz Minare ile Ulu Cami, Hasan Paşa adlı cami Sofraz'da yer alan eserlerdir.¹⁸¹

Öksüz Minare, silindirik bir gövdeye sahiptir. Hasan Paşa Camisi'ne ait minarenin ise onikigen bir gövdesi vardır.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 304.

¹⁷⁹ Sucu, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, s. 304. Bkz., Ek-1: Şekil 12.

¹⁸⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 112. Bu caminin inşa tarihiyle alakalı olarak Mehmet Taştemir eserinde, yapının Memlûklar döneminde inşa edildiğinin kayıtlarda geçtiğini belirtmiştir. Bkz., Taştemir, s. 234.

¹⁸¹ Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 91; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 113.

¹⁸² Ahmet Ali Bayhan, Fikri Salman, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003, Ankara), 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, Ankara-2004, s. 53-54. (Ahmet Ali Bayhan ve Fikri Salman'ın bu bildirilerine ulaştığımız internet adresi şudur:

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/21_arastirma_1.pdf)

Tahtaoba Camii

Minaresi haricinde bu cami büsbütün yıkılmıştır.¹⁸³ Camiye ait minare, silindirik bir gövdeye sahiptir.¹⁸⁴

Ulu Camii¹⁸⁵

Bu yapı, XII. asırda inşa edilmiştir.¹⁸⁶ Besni şehrinin en büyük camisidir.¹⁸⁷

Toktamış Camii

Caminin XII. asrın sonlarında inşa edildiği zannedilmektedir.¹⁸⁸ Bu eserin hem inşa tarihi hem de mimar ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Cami, dikdörtgen bir plana sahiptir.¹⁸⁹

---

¹⁸³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 126; Gülertan Akyüzlüer, *Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2007. s. 35. Ahmet Ali Bayhan ve Fikri Salman da bu yapının tamamıyla yıkılmış vaziyette olduğunu belirtmişlerdir. Bkz., Ahmet Ali Bayhan, Fikri Salman, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003 Ankara), 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, Ankara-2004, s. 54. (Ahmet Ali Bayhan ve Fikri Salman’ın bu bildirisine ulaştığımız internet adresi şudur:

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/21_arastirma_1.pdf)

¹⁸⁴ Ahmet Ali Bayhan, Fikri Salman, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003 Ankara), 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi, Ankara-2004, s. 54. (Ahmet Ali Bayhan ve Fikri Salman’ın bu bildirisine ulaştığımız internet adresi şudur: http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/21_arastirma_1.pdf) ; Akyüzlüer, s. 35; Caminin minaresi için Bkz. Ek-1: Şekil 13.

¹⁸⁵ Bkz., Ek-1: Şekil 15 ve Şekil 16.

¹⁸⁶ Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 90. ; Mehmet Taştemiş, bu yapının XII. asırda inşa ettirildiğini belirtmiştir. Bkz., Taştemiş, s. 234.

¹⁸⁷ Önder, s. 21.

¹⁸⁸ Sucu, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, s. 90.

2.3.2.3.2. Mescitler¹⁹⁰

Bunlar; Ali Bey, Ağa Fakih, Eyücek, Arslan, Ali Şeker, Evliyaoglu, Fukara, Savcı, Fadlullah, Hasan Bey (A), Hızır İlyas, Hasan Bey (B), Taş, Hasan Bey bin Emir, Hacı Ali, Kartuk, Veled-i Mısrî ve Kâhta adlı mescitlerdir.¹⁹¹ Günümüzde bu yapıların kalıntılarını Besni örenyerinde görememekteyiz.¹⁹²

Ali Şeker Mescidi

Bu eser kızılca Oba adlı mahallede idi.¹⁹³ İnşa ettiren zatın adıyla zikredilmektedir.¹⁹⁴ Bu eserin yanında bulunan 2 silâhhane dükkânı, şehrin (Besni) çarşısında yer alan 2 dükkân mescidin vakıflarını meydana getirmektedir.¹⁹⁵

Arslan Mescidi

Arslan adlı şahıs inşa ettirmiştir.¹⁹⁶ Bu yapının yıllık varidatı ise 1519 senesinde 251 akça idi.¹⁹⁷

---

¹⁸⁹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 128-129 (Ancak belirtmemiz gerekir ki Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek eserlerinin notlar bölümünde bu yapıyla alakalı bilgileri Bekir Yalçın adlı şahıstan öğrendiklerini ifade etmiştir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 222: not 340.); Bkz., Ek-1: Şekil 14.

¹⁹⁰ Mescitler konusunda Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131-135 ve Taştemir, s. 236-238'den geniş ölçüde yararlanılmıştır.

¹⁹¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131-135; Taştemir, s. 236-238.

¹⁹² Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131.

¹⁹³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 132; Taştemir, s. 237.

¹⁹⁴ Taştemir, s. 237.

¹⁹⁵ Taştemir, s. 237; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 132.

¹⁹⁶ Taştemir, s. 236.

¹⁹⁷ Taştemir, s. 236; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 350.

Ağa Fakih Mescidi

Mescidi kimin inşa ettirdiği ile yapım tarihi saptanamamıştır.¹⁹⁸ Besni şehrinin Çarşısı'nda yer alan 3 dükkân (dükkânlar yıkkın vaziyette), Kuru adlı mevrada yer alan bir kıt'a bağ, Besni yakınlarında olan meyve ağaçlarının yer aldığı bostan söz konusu eserin vakıflarını meydana getirmektedir.¹⁹⁹

Ali Bey Mescidi

Besni'de aşağı pazarda yer alan 5 dükkânı vardır.²⁰⁰ Ancak bahsedilen dükkânlar yıkkın olduğu için geliri yoktur.²⁰¹

Eyücek Mescidi

Mescidin ne vakit inşa edildiği, kimin inşa ettirdiği hakkında bilgi bulunmamaktadır.²⁰² Bu yapının yıllık varidatı ise 1519 senesinde 346 akça, 1530 senesinde 426 akça idi.²⁰³

Evliyaoğlu Mescidi

Mescidin yapım tarihi hususunda bilgi bulunmamaktadır.²⁰⁴ Yıllık varidatı ise 1519 senesinde 647 akça, 1530 senesinde 274 akça, 1547 senesinde 275 akça, 1560 senesinde de 410 akça idi.²⁰⁵

---

¹⁹⁸ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131.

¹⁹⁹ Taştémir, s. 237; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 131.

²⁰⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 132; Taştémir, s. 236.

²⁰¹ Taştémir, s. 236.

²⁰² Taştémir, s. 237.

²⁰³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 352.; Taştémir, s. 237.

²⁰⁴ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, 132.

²⁰⁵ Taştémir, 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 351.

Fukara Mescidi

Bu yapının ne zaman inşa edildiği hakkında bilgi yoktur.²⁰⁶ 1519 senesinde yıllık geliri 1000 akça, 1547 senesinde 1470 akça, 1560'ta ise 150 akça idi.²⁰⁷

Fadlullah Mescidi

Mescidin yapım tarihi meçhuldür.²⁰⁸ Yıllık geliri ise 1519 senesinde 337 akça, 1530 senesinde de 203 akça idi.²⁰⁹

Hasan Bey bin Emir Mescidi

Bu eserin yapım tarihiyle bu yapıyı inşa ettiren hakkında vesika bulunamamıştır.²¹⁰

Hasan Bey Mescidi (A)

Mescidin yapım tarihi hususunda bilgi bulunmamaktadır.²¹¹ Yapının yıllık geliri ise 1530 senesinde 1500 akça iken 1547 senesinde ise 1310 akça idi.²¹²

Hızır İlyas Mescidi

Mescidi, Hızır İlyas adlı bir zatça inşa ettirilmiştir.²¹³ Bu yapının yıllık geliri ise 1519 senesinde 50 akça idi. Yapının 1530'da yıllık geliri ise 40 akça idi.²¹⁴

---

²⁰⁶ Taştemir, s. 236.

²⁰⁷ Taştemir, s. 236; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 355.

²⁰⁸ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 133.

²⁰⁹ Taştemir, s. 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 354.

²¹⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 134.

²¹¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 134.

²¹² Taştemir, s. 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 357.

²¹³ Taştemir, s. 237.

²¹⁴ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 360. ; Taştemir, s. 237.

Hasan Bey Mescidi (B)

Mescid, Hasan Bey'ce inşa ettirilmiştir.²¹⁵ Bu yapının yapım tarihiyle alakalı vesika bulunamamıştır.²¹⁶ Yapının yıllık geliriye 1530'da 12 akçadır.²¹⁷

Hacı Ali Mescidi

Adı Hacı Ali olan bir kişi inşa ettirmiştir.²¹⁸ Bu yapının yapım tarihi ile bu yapıyı inşa ettiren saptanamamıştır.²¹⁹

Kartuk Mescidi

Orta Oba adlı mahallede yapılmıştır.²²⁰ Eserin yapım tarihi, bu yapıyı inşa ettiren ile alakalı vesika bulunamamıştır.²²¹

Yapının yıllık geliriye 1519 senesinde 293 akça, 1530 senesinde ise 295 akça idi.²²²

Kâhta Mescidi

Osmanlı vesikalarında bu yapının yapım tarihi ile yapıyı inşa ettiren hususunda bilgi bulunmamaktadır.²²³ Yapının senelik geliriye 1519 senesinde 192 akça, 1530 senesinde de 194 akça idi.²²⁴

---

²¹⁵ Taştemir, s. 238.

²¹⁶ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 134.

²¹⁷ Taştemir, s. 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 358.

²¹⁸ Taştemir, s. 236.

²¹⁹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 133.

²²⁰ Taştemir, s. 237; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²²¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²²² Taştemir, s. 237; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 362.

²²³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 134.

²²⁴ Taştemir s. 236; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 361.

Taş Mescidi

Mescidin yapım tarihi hususunda bilgi bulunmamaktadır.²²⁵ Yıllık geliriye 1519 senesinde 291 akça, 1530 senesinde 112 akça ve 1547 senesinde 1150 akçadır.²²⁶

Savcı Mescidi

Mescidin yapım tarihi hususunda bilgi mevcut değildir.²²⁷ Yapının yıllık geliriye hem 1519 senesinde 72 akça hem de 1530 senesinde 72 akça idi.²²⁸

Veled-i Mısrî Mescidi

Mescidin yapım tarihi hususunda bilgi bulunmamaktadır.²²⁹

Keysun'a tâbi mezzaralar olan Yırce Mezrası ve Kuyu adlı mezra, Besni çarşısında yer alan 1 keşker dükkânı vakfın akarlarındanıdır.²³⁰

2.3.2.3.3. Kiliseler

Besni'de üç adet kilise olduğu 1894–95 tarihli Mamuret'ül Aziz Salnâmeleri'nin desteğiyle saptanmıştır. Sayören'de ise bu yerleşim biriminin güney kenarında yer alan bahçenin içinde bir kilisenin duvar kalıntıları saptanmış olup söz konusu yapı, dikdörtgen bir plana sahiptir ve küçüktür. Ören merkezindeki modern bir eve ait avluda ortaya çıkarılan mozaik kalıntıları ile bu sahadan çıkarılmış olan kesme taşlar anıtsal bir yapıyı gösterir.²³¹ Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162) isimli eserin 227 ile 253. sayfalarındaki bilgiye göre

²²⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²²⁶ Taştémir, s. 237; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 364.

²²⁷ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²²⁸ Taştémir, s. 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 223: not 363.

²²⁹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²³⁰ Ersin Gülsoy, Mehmet Taştémir, *1530 Tarihli Malatya, Behisni, Gerger, Kâhta, Hısn-ı Mansur, Divriği ve Darende Kazâları Vakıf ve Mülk Defteri*, Ankara, TTK Yayınları, 2007, s. 187; Taştémir, s. 238; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 135.

²³¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 105, 108.

Keysun yakınında ismi Garmir-Vank olan bir manastır vardır.²³² Yine aynı kitabın 289. sayfasında ise düşmanın yaktığı yerler arasında kilise de sayılmaktadır.²³³ 1991 ve 1992’de ismi Haraba olan mezrada mozaik kurtarma kazısı yapılmış olup mozaikli yer bu mezrada Ahmet Çetintaş’a ait avludadır. Bu mozaığın ise kilise olması olası olan bir yapının zeminine döşenmiş olduğu zannedilmektedir.²³⁴ Karaağaç merkezine yakın olan bir sahada bir kilisenin olduğu bilgi dâhilinde olup söz konusu bu yapı dikdörtgen bir plana sahiptir ve küçüktür.²³⁵

2.3.2.4. Sosyal Nitelikli Kültür Varlıkları

Bu yapıları, medreseler ve hamamlar olmak üzere iki kısımda inceleyebiliriz.

2.3.2.4.1. Medrese

Medrese-i Bekir Bey

Ne zaman inşa edildiği bilinmeyen bu medrese, Besni’de yer almıştır. Bekir Bey adlı bir kişi bu yapının bânisidir. Yıllık geliriye 1519 senesinde 410 akça, 1524 senesinde ise 600 akça idi.²³⁶

---

²³² Bkz., Urfalı Mateos, s. 227, 253.

²³³ Bkz., Urfalı Mateos, s. 289. (Ancak söz konusu kilisenin yerini, metindeki ifadeden tam olarak kestiremiyoruz.) ; Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek’in çeşitli kaynaklara dayanarak eserlerinde vermiş oldukları bilgiye göre, Keysun’da Kırk Şehitler ile Iohannes adlı iki kilisenin olduğu, Keysun yakınlarında Garmir-Vank adlı manastırın olduğu vesikalanmıştır. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 107.

²³⁴ Emin Yener, “Haraba Mozaik Kurtarma Kazısı 1991-92”, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993 Marmaris)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1994, s. 377-378. (Bu Bildiriye eriştiğimiz İnternet adresi ise :

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/muze_kurtarma/04.muze.kurtarma.pdf).

²³⁵ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 107.(Karaağaç Kilisesiyle alakalı çalışmamızda yer verdiğimiz bu bilgiyi Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek’in burada belirttiğimiz çalışmalarının 107. sayfasından edindik ancak Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek de burada yararlandığımız çalışmalarının notlar bölümünde Karaağaç Kilisesi hakkında bilgileri Bekir Yalçın adlı şahıstan elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bkz., Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 220: not 294.)

²³⁶ Taştemir, s. 232.

2.3.2.4.2. Hamamlar

Hamamları farklı şekilde tanımlamak mümkündür. Emine Dağtekin hamamları şöyle ifade eder: ‘‘Hamamlar; yıkanma ve temizlenme işlevinin yanında; dinlenme, sohbet ve yeni dostluklar kurma gibi çok sayıda amaca hizmet eden sosyal yapılardır.’’²³⁷ (2).

Bu kısımda ele alınacak hamamlar ve özellikleri şöyledir:

Bekir Bey Hamamı

Yapı, günümüzde kısmen yıkılmış vaziyettedir.²³⁸ Yapı dikdörtgen planlıdır.²³⁹

Bozmekan Hamamı

Hamam, kale tepesi olarak adlandırılan tepenin güneydoğu eteğinde bulunmakta olup kaynaklarda hem bu hamam hem de hamamın planı ile alakalı bilgi yoktur.²⁴⁰

Meydan Hamamı

Yapı, Meydan adlı mahallede bulunmaktadır.²⁴¹ Bu yapı, 1970’li senelere dek çalışmış daha sonra yıkılmıştır.²⁴²

---

²³⁷ Emine Dağtekin, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Hamam Tipolojisi ve Buna Bağlı Koruma Ölçütlerinin Oluşturulması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 2.

²³⁸ Önder, s. 23; Bkz., Ek-1: Şekil 17.

²³⁹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 138.

²⁴⁰ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 138.

²⁴¹ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 140; Akyüzlüer, s. 94. Meydan hamamı kalıntısı için Bkz., Ek-1: Şekil 18.

²⁴² Önder, s. 23.

Tahta Oba Hamamı

Tahta Oba Hamamı, Kâhta Mahallesi'ndedir ve bu yapı dikdörtgen planlıdır.²⁴³
Günümüzde yapının kalıntısı bile yoktur.²⁴⁴

---

²⁴³ Turgut H. Zeyrek, Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, s. 139.

²⁴⁴ Önder, s. 23.

SONUÇ

Ortaçağ Besni'si, çeşitli devletlerin (Bizans, Emevî, Abbasî, Hamdânî, Anadolu Selçuklu, Urfa Haçlı Kontluğu, Maraş Haçlı Senyörlüğü, Zengî, Eyyûbî, Moğol, Kilikya Ermenî Krallığı, Memlûk, Dulkadiroğulları, Timur, Osmanlı) sahip olduğu bir şehirdir. Bu sebeple Ortaçağ'da varlığı göz ardı edilen bir kent değil; farklı devletlerin geçmişinde ismi anılan bir şehir konumundadır.

Şehrin sahip olduğu nitelikler ve ele alınan döneme (Ortaçağ) ışık tutacak tarım, hayvancılık ve ticaret hakkında ulaşılan bilgiler bu ekonomik faaliyetlerin Ortaçağ'da şehrin iktisadî hayatına konu olduğuna delalet etmektedir.

Din açısından ise Ortaçağ'da, tek bir dinin inanç sistemini şekillendirdiği söylenemez. Farklı dinlerin dinî yapıya konu olduğu görülmektedir ve bu dinlere ait mabetler inşa edilmiştir. Farklı dinlere ait yapıların varlığı ise aynı zamanda dinî tercihlerin saygı gördüğü ve inançların özgürce, hoşgörü içerisinde yaşandığına işaret etmektedir.

Ortaçağ Besni'sini anlamaya yardımcı değişik nitelikte (siyasî, dinî, iktisadî ve sosyal) kültür varlıkları bulunmaktadır. Gerek bugüne ulaşanlar gerekse var olduğu sadece kaynaklarla ispatlanabilecek bu eserler şehrin varlığından ayrı düşünülemeyecek önemli varlıklardır.

KAYNAKÇA

Akalın, Şebnem, “Kervansaray”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, 2002.

Akar, Mehmet, *İnsanlığın Kültür Mirası Adıyaman*, İstanbul: Pêrî Yayınları, 2005.

Akis, Metin, “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S.35, 2004, 9–30, (DOI: 10.1501/Tarar_0000000192).

Akyüzlür, Gülertan, *Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Aras, Numan, *Ondokuzuncu Yüzyılda Malatya Sancağı Besni Kazası'nın Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Arslan, Ramazan, *XIX. Yüzyılda Hısnımansûr, Behisni, Gerger ve Kâhta'nın Sosyal ve İktisadî Durumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Batmaz, Eftal Şükrü, “XV-XVI. Yüzyıl Sancak Kanûnnâmelerine Göre Osmanlı Devleti'nde Tahıl Üretimi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S.36, 2004, 35–42, (DOI: 10.1501/Tarar_0000000176).

Bayhan, Ahmet Ali, Fikri Salman, “Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzey Araştırması-2002”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-31 Mayıs 2003, Ankara), 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, Ankara-2004, 53-64. (Bu

çalışmaya eriştiğimiz internet adresi ise http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/arastirmalar/21_arastirma_1.pdf).

Cheyne, Jean-Claude, *Bizans Tarihi*, Çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008.

Cin, Halil, “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukukî Rejimi ve Bu Arazinin TMK. Karşısındaki Durumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1966, 745-798, (DOI: 10.1501/Hukfak_0000001378).

Çabuk, Vahid, “Yörükler”, *İslâm Ansiklopedisi*, 1. Basılış, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

Dağtekin, Emine, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Hamam Tipolojisi ve Buna Bağlı Koruma Ölçütlerinin Oluşturulması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Dalyan, M. Gökhan, *Selçuklular Zamanında Adıyaman (Samsat-Kâhta-Keysun-Gerger-Gölbaşı)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Darkot, Besim, “Besni,” *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Demirel, Feray, *Besni Mezar Taşları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Denkhalbant, Ayşe, *Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara: TTK Yayınları, 2011.

El-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân (Ülkenin Fetihleri)*, Çev. Mustafa Fayda, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Erpolat, Mehmet Salih, “Çapakçur Kanunnâmesi Hakkında Bir Değerlendirme” (Bu çalışmaya ulaştığımız internet adresi: http://www.medeniyet.edu.tr/2006_KHUKA_capakcur_kanunmesi_hakkinda_bir_degerlendirme_.html dir.)

Eskikurt, Adnan, “Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, 2014, 15-40.

Fidancı, Serdar, *Besni ve Gölbaşı (Adıyaman) Manganez Zuhurlarının Jeolojisi ve Jeokimyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Gülsoy, Ersin, Mehmet Taştemir, *1530 Tarihli Malatya, Behisni, Gerger, Kâhta, Hısn-ı Mansur, Divriği ve Darende Kazâları Vakıf ve Mülk Defteri*, Ankara: TTK Yayınları, 2007.

Halil İncalcık’a ait Web Sitesinin Adresi: <http://www.inalcik.com/> olup bu site aracılığıyla ulaştığımız Halil İncalcık’ın “Osmanlılar’da Raiyyet Rüsûmu” adlı makalesine eriştiğimiz internet adresi ise şudur: <http://www.inalcik.com/images/pdfs/55431192OSMANLILARDARAIYYETRUSUMU.pdf> (Bu pdf makalede makalenin başlığına bir dipnot düşülerek bu makalenin nerede (Belleten) yayınlandığı, yılı (1959), cilt no.su (C. 23) ve başlangıç bitiş sayfası (575-610) hakkında bilgi verilmiştir. Biz pdf şeklinden yararlandığımız için sunulan bilgiler daha sınırlı olduğundan burada makalenin yazarı (Halil inalcık), makalenin adı (Osmanlılar’da Raiyyet Rüsûmu) ve belirttiğimiz internet adresi(<http://www.inalcik.com/images/pdfs/55431192OSMANLILARDARAIYYETRUSUMU.pdf>) dışında bir bilgi sunamıyoruz.

http://www.besni.gov.tr/default_B1.aspx?content=1026 (Besni Kaymakamlığı Sitesi)

<http://www.eba.gov.tr/video/izle/108552a9abb7ce68940528a0e7d130feddbf32d09c001>

<http://www.cografyaci.blogspot.com/2012/05/vadiler.html>

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/16/16/965469/dosyalar/2014_10/15042137_corafyakonuzetleri.pdf

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kervansaray>

http://www.halukakcam.com/B6/TR_koordinat.htm

<http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/adana/bolgesel-jeoloji/jeoloji-gaziantep.pdf>

http://www.mta.gov.tr/v2.0/bolgeler/diyarbakir/?id=bolge_stratigrafisi

<http://osmanlida-toprak-yonetimi.nedir.org/>

<http://www.enfal.de/starih28.htm>

<http://www.atag.itu.edu.tr/dosya/ATAG7BildiriOzleriKitabi.pdf> (Murat İnceöz, Ercan Aksoy, Ercan Zengin, “Adıyaman Fay Zonu’nun Palu-Fırat Nehri Arasındaki Bölümünün Morfotektonik Özellikleri”, ATAG-7 Aktif Tektonik Araştırma Grubu Yedinci Toplantısı Bildiri Özleri Kitabı, Editör: Türker Yakupoğlu, Yüzüncü yıl Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü 01-03 Ekim 2003 Van.)

<http://www.elitegitim.com/adiyamandaki-tarihi-camiler.html>

Işık, Adnan, *Malatya 1830–1919*, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 1998.

İbni Arabşah, *Acâibu’l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Arapçadan Çeviri ve Notlar: D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2012.

İbn Şeddat, *Baypars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü’l- Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Köprülü, M. Fuad, “Baybars I” *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Kösekul, Mehmet, Kişisel görüşme, 25 Eylül 2014.

Kurt, Yılmaz, “Sis Sancağı (Kozan- Feke) Mufassal Tahrir Defteri Tanıtımı ve Değerlendirilmesi II: Ekonomik Yapı,” *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 2, 1991, 151–199. (DOI: 10.1501/OTAM_0000000319)

Mutlu, Z. Abidin, *Besni’de Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul: Özlük-El Matbaası, 1999.

Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, Çev. Necati Lugal, Ankara: TTK Yayınları, 1987.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Önder, Şekip, *Azimşehir Besni*, Besni/Adıyaman: Besni Ekspres Yayınları, 2010.

Sevim, Ali, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara: TTK Yayınları, 2002.

Sevim, Ali, *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara: TTK Yayınları, 1990.

Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara: TTK Yayınları, 2013.

Sırma, İhsan Süreyya, *Abbasiler Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

Sucu, Mustafa, *Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı; Besni*, Ankara: Kardelen Ofset Matbaacılık, 2006.

Sucu, Mustafa, *Adıyaman İli ve İlçeleri (Yakın Çevre İncelemeleri)*, Adana: Önder Matbaası, 1985.

Süryanî Mar-Yeşua, *Vakaayi'nâme. 494–507 Yıllarına Ait Urfa, Amid ve Güneydoğu Anadolu Vak'aları Bizans-Sasanlı Savaşları*, Çev. Muallâ Yanmaz, İstanbul: Şehir Matbaası, 1958.

Şafak, Ümit, Ufuk Kapucuoğlu ve Deniz Heybeli-Donat, “Besni-Kahta (Adıyaman) Civarında Yer Alan Tersiyer İstifinin Ostrakod Faunası ve Ortamsal Yorumu,” *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 24, S.1–2, 2009, 193–208. ([http://mmf.cu.edu.tr/tr/Dergi/\(24_1_2_2009\)/18.pdf](http://mmf.cu.edu.tr/tr/Dergi/(24_1_2_2009)/18.pdf))

Şahin, Tahir Erdoğan, *İslâm Tarihi, Türk-İslâm Devletleri ve Orta Çağ'da Avrupa / Orta Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Malatya: Arena Yayınları, 2002.

Şaşmaz, Hasan Çağrı-Musa Şaşmaz, “Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Dönemi'nde Adıyaman'ın İdari Taksimatı”, *Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine*, Editör: Hamdi Doğan, Konya: Kömen Yayınları, 2012, 9-97.

Şerefüddin Ali Yezdî, *Emîr Timur (Zafernâme)*, Çeviri ve Notlar: D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

Şeşen, Ramazan, “Cezîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. VII, 1993.

Taştemir, Mehmet, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadî Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara: TTK Yayınları, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: TTK Yayınları, 2011.

Adı bilinmeyen Bir Süryani, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, Editör: A. Doğan, İstanbul: Yaba Yayınları, 2005.

Yener, Emin, “Haraba Mozaik Kurtarma Kazısı 1991-92”, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993 Marmaris)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1994, 377- 383. (Pdf şekline eriştiğimiz bu bildiriye ulaşılabilecek internet adresi ise : http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/muze_kurtarma/04.muze.kurtarma.pdf).

Yıldırım, Yener, *Kuruluş Yeri Bakımından Besni İlçe Merkezi (Adıyaman) ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Yinanç, Mükrimin Halil, “Besni”, *İslâm Ansiklopedisi*, 5. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.

Yinanç, Refet, Mesut Elibüyük, *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No. 31, Gazi Eğitim Fakültesi Yayın No. 1, 1983.

Zeyrek, Turgut H., Ali Nadir Zeyrek ve Ayşegül Zeyrek, *Besni Parala-Octacuscum-Bahasna Anadolu'nun Güneydoğusunda Antik Bir Kent ve Yakın*

Çevresinin Arkeolojik Açidan Genel Değerlendirmesi, İstanbul: Besni Belediyesi Yayınları, Baskı:Graphis Matbaa, 2006.

EKLER

Şekil 3: Besni Kalesi ve Eski Besni.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 4: Besni Kalesi'nin İnşa Edildiği Tepe

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 5: Besni Kalesi Sur Kalıntıları.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 6: Besni Kalesi Mancınığı.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 7: Bozmekan Camii.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 8: Çarşı Cami.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 9: Kızılcaoba Camii.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 10: Kurşunlu Cami'nin Eski Hali.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 11: Kurşunlu Cami'den bir kesit.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 12: Restorasyon Sonrası Kurşunlu Cami.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 13: Tahtaoba Camii.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 14: Toktamış Camii.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 15: Ulu Camii.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 16: Ulu Camii Minaresi

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 17: Bekir Bey Hamamı Kalıntısı.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.

Şekil 18: Meydan Hamamı Kalıntısı.

Kaynak: Besni Ekspres gazetesi.